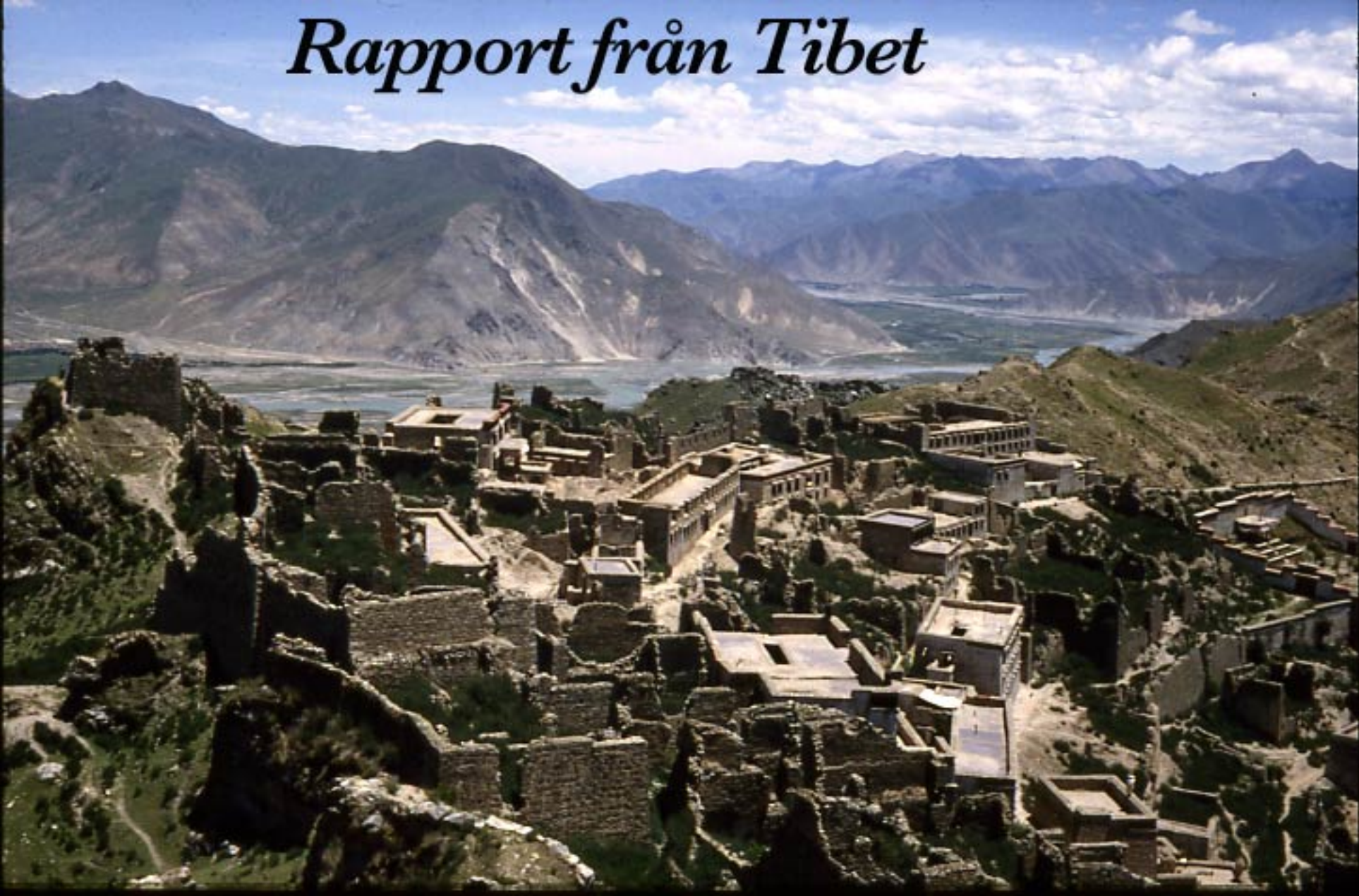

Rapport från Tibet

Rapport från Tibet

1.

Vi lämnade ett anskrämligt nordiskt väder för att sväva över Stockholms skärgård, Åland och Barösund för att vid Porkkala och Helsingfors med Fagerö och Emsalö plötsligt lova över Finska Viken mot Estland och därpå ha hela Sankt Petersburg som en mycket liten karta långt under oss men med Nevskij Prospekt lika tydligt och dominerande ändå. Man häpnade över Ladogas väldighet och Onegas litenhet medan resten av Ryssland bara var fluffig vispgräddes tills man tog skuttet över de väldiga sibiriska floderna Ob, Irtysj och Jenisej. Vi var på väg mot Kina men inte bara till Kina. Från Peking skulle vi vandra över till ett mindre lokalplan som skulle föra oss till bondeupprorets bråkiga provins Sezuans huvudstad Chengtu, där vi skulle byta till ett ännu mindre lokalplan som skulle få besväret att sätta ner oss på de lufttunna höjderna i Lhasa 3700 meter över havet. Och därifrån skulle vi fortsätta med buss ännu längre bort från en förhoppningsvis försvinnande verklighet.

Vi var fjorton personer som reste tillsammans i egenskap av medlemmar i Svensk-tibetanska skol- och kulturföreningen, som organiserade resan. Dessa resor hade föreningen nu gjort fem år i rad, men nu skedde det troligen för sista gången: på grund av den svenska maxidevalveringen hade de blivit för dyra, det hade blivit svårare att få fram resenärer till dem, så nästa år skulle föreningens Tibetresa troligen bli både billigare och kortare.

Verkan av Kina var överväldigande. Efter Mongoliets och Gobiökens förtorkade rödbrända vidder kom man in över ett välorganiserat lapptäcke av exemplarisk ordentlighet i en högt utvecklad agrikultur. Det första intryck Kina gjorde var av ordning, organisation och välstånd. När man kom in i Peking slogs man överallt av marknadsekonomins totala genombrott överallt. Detta är den nya kinesiska revolutionen - en kapitalistisk sådan. Överallt ser man engelska parallellt med de kinesiska skriftkrångheterna, och man förbereder sig redan med entusiasm för olympiaden i Peking år 2000, fastän man ännu inte vet om man får den. Kina ser möjligheten som en etablering i den civiliserade världen som en nation i det internationella brödrskapet. Ändå har Kina en lika stor och lång civilisation bakom sig som Europa, Orienten och Indien. Problemet är att det uppstod en parentes i denna civilisation genom 1900-talets kriser efter den sista kejsardynastins fall och genom överklassdiktatorn Mao Zedongs alla katastrofala politiska misstag. De tre främsta av dessa var atombombsprogrammet, förtrycket av Tibet och kulturrevolutionen. Atombombsprogrammet var för Kina lika ekonomiskt fatalt som för Storbritannien, och liksom engelsmännen förstörde en del av Australien förstörde kineserna delar av Sinkiang och Tibet, de båda ockuperade och förtryckta provinserna. Förtrycket av Tibet med förstörelsen av kloster, tvångssterilisering av kvinnor, inplantering av kineser, miljöförstöring och exploatering, har förstört Kinas politiska anseende över stora delar av världen. Genom kulturrevolutionen slutligen försökte Mao förstöra Kinas kulturarv, vilket han lyckligtvis inte lyckades med helt och hållet. Buddhismen upplever nu en renässans i Kina parallellt med att kommunismen mer och mer skrotas, och liksom konfucianismen och taoismen kommer buddhismen alltid att förbli aktuellare än någonsin medan Marx glöms bort.

Den stora tibetanska katedralen Yang He Gong var fullständigt intakt och i nästan lika perfekt skick som Taj Mahal och väl besökt för religiösa ändamål. De olika paviljongerna med de ena vackra Buddhastatyerna efter de andra förbereder besökaren för den överväldigande verkan av den innersta tempelbyggnaden med en Buddhastaty av trä som är 26 meter hög varav 8 meter ligger under jorden. Statyn av den stående

Buddha i praktskrud lär ha skulpterats direkt av ett sandelträd som sedan under tre år fraktats på floderna från Tibet som en present till kejsaren av Kina. Omkring denna väldiga och sköna praktstaty av bländande majestät byggdes sedan templet, som ursprungligen var ett kejsarpalats.

Imponerande var även de tydliga manifestationerna av den traditionella kinesiska universalismen, som nu tar sig moderna uttryck. Kineserna försöker tydligt sätta Kina in i världens sammanhang, och även om Kina fortfarande anser sig vara Mittens Rike (mellan Europa och Amerika) dominerades alla hotell vi upplevde av ett modernt internationellt medvetande. Kunskaper i engelska språket lär vara mera utbredda i Kina än i Japan.

Den Vita Pagoden från 1200-talet med otaliga buddhistmunkars ben hade däremot skadats svårt under kulturrevolutionen men hade restaurerats. Den låg inbäddad i ett gytter av de typiska kinesiska slumkvarter med små trånga gränder som man påträffar överallt i Peking mellan skyskraporna. De märks inte om man bara håller sig till de överväldigande ståtliga kulisserna av skyskrapor och ståtliga hotell som dominerar staden, men om man väl får upp ögonen för dem måste man höja en aning på ögonbrynen inför det oändliga elände som breder ut sig. Och det är bara början av en avgrund.

2.

Baksidan av Kina blir genast mera påträngande i Tibet.

1951 ockuperades Tibet av det kommunistiska Kina. Det var en "fredlig" och "vänskaplig" ockupation som dock åtta år senare ledde till tibetanernas uppror i Lhasa. Vad som då var kvar av Tibets självständighet slogs ner med skoningslöst våld. Tibet lades under en kinesisk militärdiktatur, vars för landet mest förödande åtgärd var stängandet av klostren och förbjudandet av deras verksamhet. Hela Tibets kultur och utbildningsväsen hade ombesörjts av klostren. Man kan säga, att plötsligt berövades tibetanerna rätten till utbildning. Följderna av detta blev under loppet av 30 år att ett kulturfolk reducerades till analfabeter, bara för att kineserna lättare skulle kunna behärska och förtrycka dem.

Det var början till eländet. Därefter drabbades Tibet dessutom av den kinesiska kulturrevolutionen, som med vett och vilja ägnade sig åt att förstöra så många kloster i landet som möjligt. Potala räddades genom ett underverk, kan man säga, genom Chou-En-Lais personliga ingripande, då han kommenderade sina egna trupper att skydda denna makalösa byggnad, men större kloster än Potala totalförstördes. Sedan tvångsevakuerades kineser i hundratusental från Kina och planterades in i Tibet vare sig de ville eller inte, varför Tibets huvudstad idag är mer kinesisk än tibetansk. I olika omgångar och på olika sätt bragtes 1,2 miljoner tibetaner om livet mest genom våld eller genom påtvingad hungersnöd. Det är en sjättedel av alla existerande tibetaner eller mer än 16 procent. De dugligaste tvingades i landsflykt till Indien, många bortfördes till okända koncentrationsläger och straffarbete varifrån de aldrig mera hördes av, och kvinnorna begynte tvångssteriliseras. Även tvångsaborter blev allt vanligare, och andra medicinska ingrepp gjordes på havande kvinnor så att deras barn föddes missbildade. Kinas 1,2 miljarder kineser, världens största befolkning, ville förvägra ett folk på sex miljoner, en halv procent, rätten att existera efter att ha redan metodiskt mördat en sjättedel av denna halva procent. Och ännu värre metodiska folkmord ägde rum i den lika hårt ockuperade provinsen Sinkiang, där Kina sprängde sina atombomber, men om dessa folkmord vet man ännu mindre än om folkmordet i Tibet, då Kina alltid metodiskt bemödat sig om att utplåna all vittnesbörd. Denna metodik har ingått i alla socialistiska diktaturers praxis.

Vi befann oss i ett land där det pågick en systematisk folkutrotning. En sjättedel av ett unikt kulturfolk hade mördats under loppet av 30 år, och världen hade ingenting gjort för att stoppa det utan bara låtit det fortsätta ske och tigande sett på.

3.

Vår reseledare berättade om Skol- och kulturföreningens historia. När klostren och undervisningsväsendet i Tibet stängdes 1959 drog många tibetaner i exil med Dalai lama. Flera av dessa drog ut i stora världen och gjorde där Tibets fall känt och bildade en förening för Tibets frigörelse från Kina. Denna förening blev internationell och sågs naturligtvis med mycket oblida ögon av Kina, som hävdade att föreningen bedrev ensidig propaganda. Kinas triumfkort härvidlag blev det kinesiska behjärtansvärda hälsoprogrammet för att rädda tibetanerna från lungtuberkulos, en konkret konstruktiv hjälpåtgärd vars huvudmotiv var att överskylda de övriga "befrielse" från utbildning, klostertjänstgöring och mänskliga rättigheter. Många gick på denna kinesiska bluff, bland andra labour-regeringen i England på 60-talet och den mångbildade svenske författaren Tore Zetterholm.

För att ytterligare bättra på sitt anseende vågade sig Kina på att inbjuda några exiltibetaner som inte hade varit hemma på 30 år för att dessa, som berättade för hela världen om Kinas förstörelse av Tibets undervisningsväsen, skulle få se att tibetanerna visst hade rätt och möjlighet till utbildning. Två tibetaner från Sverige fick resa runt i Tibet och undersöka saken. Deras klara rapport om läget ställde Kina mot väggen då läget faktiskt var katastrofalt då nästan två hela generationer gått förlorade. De två tibetanska skolinspektörerna från Sverige utvisades och var inte mera välkomna till sitt egentliga hemland.

Men världen blev ännu mer medveten om Tibets fruktansvärda situation då den aktuella rapporten blev känd. Det värsta av allt var att ingen kunde göra någonting åt saken då kineserna var omöjliga att resonera med när det gällde Tibet. Men man gav sig inte utan sökte någon form av "gyllene medelväg", ett begrepp som om något är buddhistiskt. Resultatet blev denna helt opolitiska "skol- och kulturförening", vars målsättning var byggandet av en skola i Tibet. Efter tre års arbete och förhandlingar sade Kina slutgiltigt nej till projektet, och det verkade innebära slutet för föreningen och alla dess ansträngningar. Men efter detta totala nederlag vände det. Våren 1993 fick Lhasa en tibetansk borgmästare som lyckades få kineserna att underteckna avtalet om byggandet av en skola i Tibet med utländska (svenska skatte)pengar. SIDA skulle ansvara för projektet, och det gällde att se till att skolan sedan verkligen också skulle användas enbart till undervisning för medellösa tibetaner, så att inte kineserna lade beslag på den. Åtta klassrum skulle kunna tjäna 150 elever, och skolan skulle kunna bli ett föregångsexempel för andra skolbyggen i Tibet. Det har redan bildats en motsvarande förening i Amerika, som efter den svenska modellen också vill bygga en skola i Tibet, men den svenska skolan är alltså således redan under konstruktion.

Samtidigt måste man beundra tibetanerna. De ger intryck av att vara ett vitalt folk, och de är ofta storväxta och välskapta, vilket är att förundra sig över med tanke på Tibets genomsnittshöjd på över 3500 meter, vilket är betydligt högre än Bolivia. Bland kineserna påträffar man sällan exempel på skönhet och ännu mindre bland japanerna, i dessa länder kan mänskorna ha hur intressanta och karakteristiska drag som helst, men de är sällan vackra, medan tibetanerna ofta har oemotståndligt vackra och granna utseenden både bland männen och bland kvinnorna. Även deras klädedräkt röjer ett sinne för romantisk skönhet, och deras färger i särskilt de olika mörkröda nyanserna är underbara.

De ovärderliga klostrens kulturskatter, som till större delen totalförstördes under den kinesiska kulturrevolutionen - klostren och templen användes ej sällan till

militärförläggningar och stall - har tibetanerna metodiskt återskapat från ingenting i kloster efter kloster. Det utsökta hantverket, som går igen i fantastiska gudastatyer, smörskulpturer, applikationer och broderier, gobelänger och andra konsttextilier, skördar triumfer i hela Tibet som får hela den kinesiska kulturrevolutionen att framstå som löjlig. Fortfarande håller kineserna klostren nere, kloster som tidigare hade många hundra munkar får nu bara engagera tiondelen därav, och klostren måste betala dubbla avgifter för elektricitet och skatter, men ändå kämpar munkarna vidare och visar prov på en okuvlig moralisk kraft. Kina har redan fallit för marknadsekonomin och kommer kanske att falla ännu mera, men den tibetanska religionen har inte fallit ett steg från sina grundvalar trots världens största folks massiva och överväldigande grymma och omänskliga kraftansträngningar för att utrota den.

Bara för två år sedan hittades en munk strypt av polisen, för att han talat med västerlänningar om Tibets problem, medan myndigheterna officiellt förkunnat att han avlidit genom sjukdom.

Den kommande konferensen förbereds trots vissa svårigheter med synkroniseringen av kulturföreningens program med konferensdeltagarnas dispositioner. Kulturgruppresan är den idealiska täckmanteln för att dessa viktiga samtal över huvud taget skall få äga rum, men det är ytterst viktigt att man inte på något sätt riskerar kulturföreningens verksamhet. Därför får denna ingenting veta om den konferens som i största hemlighet förbereds för att diskutera problemet med Kina och dess nödvändiga lösning. Vår reseledare rentav förbjuder oss att göra några anteckningar om vad vi får se och höra här i Tibet. Därmed går han och kulturföreningen helt fria från allt ansvar för mina förehavanden som en möjlighet för representanter för förtryckta folk ockuperade av Kina att få deras fall presenterade för en annan opinion än bara svarslösa kinesiska stenansikten.

Om grälet med Johannes.

Som vanligt inleddes vår återförening med förhör och gräl från hans sida. Han ville veta allt om föreningen som jag reste med, och när han fick höra att 50% av deltagarna utgjordes av kvinnor och barn ville han inte mer höra talas om att ha något att göra med någon annan än mig i sällskapet.

"Du vet ju att alla som ses tillsammans med mig i ett land som detta riskerar att råka ut för problem. Även om jag aldrig har åkt dit så kan jag mycket väl en gång göra det, och i så fall åker alla dit som haft med mig att göra. Skulle jag bli gripen av kinesiska myndigheter för att jag vistas här med förfalskade papper skulle jag antingen omedelbart utvisas, sättas i koncentrationsläger eller avrättas som spion. Och alla som kände till mig skulle få liknande problem. Vi får inte riskera säkerheten för dessa sju kvinnor och barn."

Därmed var den saken slutdiskuterad. Hans stora gräl på mig gällde naturligtvis som vanligt mina ekonomiska utgifter.

"30,000 kronor! Och så mycket går du med på att betala för ett besök till Tibet fjättrad till en utländsk turistgrupp när du mycket väl vet att du tillsammans med mig kunde få uppleva hela Tibet med alla dess kloster gratis! För de pengarna hade du kunnat göra fem olika resor till Indien under sammanlagt fem månader!"

Han hade svårt för att komma över detta. Mina ursäkter, att det var mitt första besök i Tibet, att det även inkluderade Kina och att det var en fullkomligt säker resa hjälpte inte mycket. Det som han hade svårast för att förlåta var att jag inte kunde lita på honom och anförtro mig åt hans ansvar, att jag trodde så lite på honom. Det fanns ingenting jag kunde ursäkta detta med.

"Käre Johannes, Naturligtvis hade du rätt i att resans pris var mer än vad jag hade råd till och att det fanns billigare alternativ. Jag visste samtidigt att jag tog risken att jag skulle få ångra utgiften efteråt, men nu efteråt ångrar jag ingenting. Jag kom trots allt billigare undan än någon annan i Skolföreningen, och framför allt: att resa med denna förening var enda sättet att resa säkert och göra resan legitimt. Jag hade en konkret grund att stå på som var bergsäker och kunde tack vare det orientera mig i större delen av centrala Tibet och dessutom fritt ta del av er konferens under fler lediga dagar i Lhasa än vad du eller jag hade räknat med. Förlåt att jag inte litade på ditt råd och beskydd den här gången utan i stället lät mig bli beroende av en skolförening, men vi kan ta skadan igen i framtiden. När vi träffas igen i Indien i höst, vilket jag hoppas på och ser fram emot, kan vi ha obegränsad frihet att noggrant konferera på alla punkter som vi tidigare försummat och som tarvar uppmärksamhet."

4.

Vi besökte Holiday Inn idag, det fulaste huset i hela Lhasa, en monstruös betongbunker, som då är stadens lyxhotell nummer ett. Dit kommer mest rika föräldrade amerikaner, som då får sin existens vadderad i bomull med egna guider, som givetvis är kinesiska. De får leva fullständigt isolerade på detta lyxhotell med tillgång till alla tänkbara moderna bekvämligheter, så att det blir omöjligt för dem att klaga. Den egna kinesguiden serverar dem sedan Tibet på sitt sätt och ger dem den kinesiska vetenskapligt vederhäftiga versionen av Dalai Lamas dumma landsflykt, tibetanernas tacksamhetsskuld till kineserna som byggt vägar och sjukhus och industrier åt dem, kulturrevolutionens nödvändighet i ett så efterblivet land som Tibet där munkarna tog alla landets rikedomar medan folket fick svälta, och så vidare. Meningen är att amerikanerna sedan ska resa hem och veta allt om Tibet och sprida sin förstahands-expertiskunskap i Amerika, som ger Kina pengar.

Bakom Holiday Inn finns ett annat hotell som heter Tibet Hotel. Även detta byggdes av kineserna med kommunismens medel och underhölls och betalades av kommunismen och hölls i perfekt modernt skick fastän gästerna uteblev. Efter 1989 fick verksamheten läggas ner då även pampar från Östeuropa och Sovjetunionen uteblev.

Naturligtvis har kineserna även gjort sitt goda i Tibet, och deras insatser har varit direkt berömliga när det gäller organisation av landet, byggandet av vägar och sjukhus, öppnandet av landet för världen, införandet av telekommunikationer och annat sådant. Endast deras industrialisering av Tibet kan ifrågasättas, då detta blev ursäkten för Kina till att plantera in en kinesisk befolkning i landet, som varken tibetanerna ville ha eller landet orkade med, och som genom kulturrevolutionen urartade till rena folkvandrings- och barbarinvasionen.

Problemet är den totala oförenligheten mellan kinesisk-kommunistisk materialism och den tibetanska religionen. Problemet och tragedin är gigantiska och oöverskådliga. Kineserna försvarar plundringen och förstörelsen av 6246 kloster med att dessa kloster utsög folket som fick svälta medan munkarna bara mumlade sina böner och samlade guld. Denna fördom avslöjar en total saknad av intresse för att sätta sig in i tibetanernas sätt att leva, en total okunnighet och en total motvilja mot att skaffa sig kunskap. Argumentet i sig saknar inte en viss förnuftig och mänsklig logik, men ingenting kan förmildra statistikens obönhörligt sakliga siffror: 6246 kloster förstördes så att bara 13 blev kvar, och klostren råkade vara Tibets hela undervisningsväsen och universitet. I Drepung, en gång världens största kloster som en hel stad med 12,000 munkar, har de kinesiska myndigheterna bestämt att det bara får finnas 400 munkar. Kineserna betraktar det tibetanska munkväsendet som roten till allt tibetanskt motstånd mot kineserna, men de inser inte att de själva är skyldiga till att ha skapat detta envisa motstånd genom sina metoder.

Det är högst troligt att även till exempel engelsmännen hade kunnat organisera Tibet och förse det med elektricitet, sjukhus, vägar och telekommunikationer, och om engelsmännen hade fått göra det är det knappast troligt att de hade förstört 6246 kloster och planterat in en engelsk folkmängd på 50% av landets befolkning som ett led i moderniseringen. Snarare hade de vinnlagt sig om att bevara vartenda kloster exakt som det var i avsikten att snarare locka lönsamma turister till landet än att skrämja bort dem. I stället för att slå vakt om alla landets skattkammare och pittoreska kloster så plundrade kineserna samtliga kloster innan de brutalt förstörde dem genom bombing eller metodisk rivning, tvingade de motvilliga kineser i miljoner att våldföra sig på landet genom tvångsimmigration och stationerade de en väldig armé på c:a 500,000 man som en kronisk förtryckarelit och våldsförvaltare, som landet aldrig ens har kunnat försörja. Aldrig har en ockupationsmakt skämt ut sig mera efter Nazi-Tysklands fall. Här kommer det viktiga förhållandet fram att Kina inte är någon demokrati. Det styrs sedan årtusenden av dekret som kommer ovanifrån och som inte får ifrågasättas då de genom den makt som ligger bakom dem ju självfallet är ofelbara. Så var det redan på Shih-Huang-Tis tid, han som förstörde alla böckerna och offrade en femtedel av hela Kinas befolkning på att bygga den Kinesiska Muren, och så var det fortfarande på Mao Zedongs tid, han som tvångsindustrialiserade hela Kina och försökte utrota alla småfåglar, så att det uppstod en hungersnöd genom alla skadeinsektsexplosioner som dödade 43 miljoner kineser, och han som genomförde kulturrevolutionen som ett led i det ambitiösa försöket att utrota världsreligionen buddhismen, världens mest toleranta, livsbejakande och förståndiga religion, som inte ens missionerar.

Endast därför kunde kinesernas våldtäkt på Tibet lyckas: tibetanerna gjorde i regel inget motstånd, då religionen förbjuder dem bruket av våld. Tibetanerna är av naturen ett öppet, vänligt och lyckligt folk med stor humor, som fortfarande gärna ler trots 42 års ockupation, medan man sällan möter en lycklig kines. Man ser tvärtom mer betryckta och sorgmodiga kineser än leende och harmoniska sådana.

Eftersom tibetanerna tillät kineserna att ockupera Tibet 1951 utan motstånd såg också hela världen ingenting ont i det, och Mao lovade ju till och med att befria tibetanerna från deras fattigdom. Men den stora inkonsekvensen i Maos politiska filosofi, budskap och ageranden kom skrämmande tydligt fram inför hela världen genom aggressionerna mot Indien 1962 på två fronter, i Kashmir och i Assam. Vad tusan menade sig kineserna kunna åstadkomma för gott genom att invadera Indien, som dittills varit Kinas bästa vän och till och med dess störste sympatisör? Före det hade tibetanerna redan fått erfaras kinesernas mening med "befrielse", som i praktiken bara innebar utsugning av landet, förslavning av befolkningen och metodisk förstörelse av all dess kultur.

Att den kinesiska närvaron i Tibet inte är önskvärd av tibetanerna är alltför tydligt och kommer ständigt att förbli det. Kineserna har givit tibetanerna för djupa hjärtasår utan anledning för att Tibet någonsin skall kunna komma över det. Samtidigt förstår man kinesernas argument att den kinesiska civilisationen i Tibet nu inte längre bara kan skrotas. De måste lära sig existera sida vid sida, och det kan de bara göra om Kina gottgör sina misstag.

Och vilka spännande kontraster leder inte detta till i huvudstaden Lhasa, där tre olika befolkningar lever helt åtskilda från varandra i sina egna kvarter av staden: tibetaner i det underbart oordnade centrum, kineserna i den geometriskt strikta staden öster därom och muslimerna i de västra utkanterna. Och alla samlas de inbördes för att intrigera mot varandra: kineserna odlar sin paranoia och kör hårt med sin propaganda och myndighetskontroll, tibetanerna vittnar om sina martyrer inför nyfikna västerlänningar, och muslimerna skaffar sig allt tätare band med den lika förtryckta muslimska majoriteten i det kinesiska kärnvapensprängningsområdet Sinkiang, (egentligen Turkestan: "Sinkiang" är kinesiska och betyder "Ny provins".) Och mitt i denna smältdegel av kolliderande ideologier anordnas det en hemlig religiös-politisk

konferens med deltagare från Mongoliet, Manchuriet, Turkestan, Tibet, Indien, Iran och även Kina i ett försök att komma till rätta med problemen, som bara ökas av att en sådan konferens är fullständigt olaglig och oönskvärd ur kinesisk myndighets-synvinkel, av att ingen ännu vet om konferensdeltagarna över huvud taget kan träffas, då alla är så väldigt uppboundna av sina egna grupper, och då denna konferens verkar fullständigt omöjlig att organisera och genomföra. Och allt tycks hänga på två svenskar, av vilka den ena är i Tibet olagligt och inte får kompromettera sina buddhistiska munkbeskyddare, och den andra, vars ansvar det är att dokumentera det hela, inte får kompromettera den kulturförening som han reser med och som han endast lyckats komma till Tibet genom.

5.

Idag besökte vi klostret Yerpa tre mil öster om Lhasa vid vägen mot Ganden. Vägen var bitvis besvärlig: den var på andra sidan om floden knappast bredare än bussens hjulbredd, den var bitvis översvämmad och använd av vattnet som flodbädd, och en bro, som bara bestod av fyra trädstammar belagda med flata stenar, var så osäker att alla passagerare måste stiga ur bussen för att lägga mera sten på bron och vänta tills bussen kommit över, varvid bron båda gångerna blev ännu mer riskabel. Själva klostret låg på 4000 meters höjd, och de sista kilometrarna måste man vandra uppför. Klostret var ett av Tibets 6246 förstörda, det var helt och hållet lagt i ruiner av kineserna, och kvar av de en gång 150 munkarna var bara 16, som bebodde de berömda naturliga grottorna i berget högt ovanför klostret. Dessa grottor erbjöd en hänförande utsikt mot söder över det nästan överkligt vilt romantiska landskapet med den breda floddalen i fjärran med till och med en medeltida fästning uppe på en klippa. Klostret var 1300 år gammalt och alltså från 600-talet och hade historiska minnen från denna Tibets storhetstid.

Hit flydde Palgyi Dorje efter att ha lyckats mörda konung Langdarma på 800-talet. Langdarma var tyrannen som försökt utrota buddhismen ur Tibet, och denne munk beslöt att ta lagen i egna händer. Vid en festival klädde han ut sig till en av dansarna, och i ett lämpligt ögonblick tog han fram pil och pilbåge ur kappan och sköt konungen till döds med den tredje pilen. Därefter flydde han på en svart häst, och även hans kappa var svart. Men han hade förberett sig väl. Kappan hade vitt foder, och hästen hade han svärtat med kol. När han red över floden vände han ut och in på kappan, så att den blev vit, och även hästen tvådades ren och vit i floden, och därmed lyckades han fly till Yerpa.

Men hans förföljare fick snart veta om hans list och att han dolde sig i Yerpa. De kom då dit, men han gömde sig men blev ändå uppdagad av en av förföljarna. Denne lät honom emellertid vara, Langdarma hade ju inte precis varit världens bästa kung, och sålunda kom Palgyi Dorje undan med tyrannmordet. Men han tillbringade resten av sitt liv under botövningar i ett annat kloster högt uppe i nordost i Amdo.

Från detta kom man hem till Luciano Pavarottis konsert i Central Park i New York som visades även i tibetansk TV. Två helt olika världar, och ändå inte oförenliga med varandra.

Dagen var inte utan strapatser. En av oss blev ordentligt rödbränd i ansiktet och fick en präktig portvinsnäsa, men han hängde bra med ändå och tog strapatserna hjältemodigt. En av de andra, en dam, föll i ett nässelsnår och blev illa bränd på händerna och i ansiktet, och en annan, en av herrarna, blev biten av en hund så att hans byxor blev förstörda. Sådana galna hundar lär vara det enda i livet som Dalai Lama är rädd för. Annars gick allting väl, trots att det regnade mest hela dagen, och uppe vid klostret i Yerpa sken solen.

Igår gjorde vi Potala, klostret Sera och det tibetanska medicininstitutet Mentsi Khang, som för min del var det intressantaste. I Potala, det världsberömda vinterpalatset för Dalai Lama, handlade det mest om att trängas tillsammans med tusentals andra besökare och munkar. Det var Hongkongkineser, som tydligt stack av från normala kineser genom sina betydligt mer raffinerade klädstyrsor, det var förhatliga kinesiska militärer, det var västerländska hippies och yuppies, och det var annat löst folk. Trots palatsets ofantliga storlek var rummen, kapellen och korridorerna smala och trånga, så trängseln var betydande. Lägg till detta alla de flammande oljelamporna överallt och ingen ventilation alls. Flera i vår grupp blev svimfärdiga.

I klostret Sera norr om staden var det bara en annan turistgrupp som konkurrerade med oss, och de var greker. En hade kommit bort från de övriga och kom med i vår buss. Grekerna hade en engelsktalande tibetansk guide, vars redogörelser den grekiska gruppledaren sedan översatte till grekiska för grekerna. Klostret hade haft 5500 munkar och hade varit det näst största i Tibet. Nu var där i alla fall 400, och vi fick uppleva en del av dem debatterande i klosterträdgården. Ingen av munkarna hade gått in dit med skorna på utan lämnat dem utanför, medan vi och de grekiska turisterna klampade in med både skor och kameror och videos och nästan överträffade munkarna i antal. Munkarna var för fina för att protestera. För dem var deras egna filosofiska debatter vida mer intressanta än västerländska turisternas klumpiga nyfikenhet.

Den tibetanska läkarvetenskapen är helt och hållet biodynamisk och okemisk. Om något är fel på patienten går man först in och undersöker hans matvanor och ger honom en diet. Om det inte hjälper går man in på själva livsföringen. Om det inte hjälper med sundare levnadsvanor går man in på meditation och religiösa övningar. Först om det inte hjälper går man in för naturmedicin och kurer. Den kinesiska kulturrevolutionen förstörde Lhasas tibetanska hälsovårdsinstitut genom bombning där det sedan urminnes tider låg på berget intill Potala, som enligt kineserna lämpade sig bättre för en TV-mast, som nu står där i stället, med vars hjälp kineserna övervakar alla tibetaner i Lhasa. De har även bevakningskameror utplacerade på lämpliga oåtkomliga hustak, och torget framför katedralen Jokhang bereddes plats av kineserna bara för att de bättre skulle kunna kontrollera folkrörelserna kring helgedomen.

På kvällen berättade vår reseledare att det följande dag skulle vara Dalai Lamas födelsedag och att det därför väntades kravaller. Gruppmedlemmarna ombads undvika dessa och inte gå ut och fotografera. Förra året hade det rått utgångsförbud denna dag, två av damerna från gruppen hade ändå gått ut och fotograferat och blivit både nersölade med tsampa och tagna av polisen som vanliga demonstranter, vilket inte hade varit bra för föreningens ställning och prestige. Han bad oss enkom att gärna minnas vad vi upplevde men att inte dokumentera det. I år hade det denna dag projekterats en avfärd mot Shigatse och Sakya, kanske enkom för att hålla gruppen utanför tibetanska politiska skeenden.

Naturligtvis måste jag följa reseledarens direktiv och respektera hans ansvar. Troligen blir det så att jag får dokumentera och sammanfatta konferensens samtal först efteråt när jag är hemma i Sverige igen. Vi kan inte riskera att jag passerar genom Peking och Kinas gränspolis med en mängd kontrarevolutionärt material, som kan försätta både vår förening, Jokhangs munkar och kanske hela Tibets befolkning utom Kinas mongoler, muslimer och få återstående manchurier i en ännu svårare situation än hittills. Man vet ju aldrig. Det har hänt förut att kommunistisk gränspolis konfiskerat både filmer och dagböcker.

Emellertid skriver jag ändå flitigt i mitt kollegieblock, och jag är övertygad om att ingen gränspolis skulle intressera sig för mina noteringar. Min skrivstil är ju så liten att den nästan är oläslig, dessutom är det ju latinskt alfabet, och så skriver jag ju dessutom åt fel håll och på ett språk som väl knappast någon kines ens kan identifiera.

Vi for alltså till Shigatse följande dag. Tibets andra stad ligger 250 kilometer väster om Lhasa, man följer Lhasafloden ner till Brahmaputra och sedan Brahmaputra upp till Shigatse. Vägen är bitvis besvärlig fastän den är förhållandevis ny och modern. På vägen upp smalnar Brahmaputra till en smal fors mellan höga ravinväggar, bergen bredvid når över 6000 meters höjd, och den smala vägen genom det långa passet försvåras ofta av oåtgärdade ras i form av stenbumlingar som ligger mitt på vägen. Denna saknar vägräcke, så vid omkörningar uppstår det livsfarliga situationer då exempelvis vår fullastade buss med 15 personer måste köra om en bred fullastad lastbil med den forsande Brahmaputra 50 meter under oss till vänster som det enda vi har under oss åt det hållet. Längre upp blir Brahmaputra åter bredare och vägen mera tillförlitlig.

Shigatse är en dammig stad på 3900 meters höjd. Den är inte lika intressant som Lhasa, men även här drog den kinesiska kulturrevolutionen fram och ödelade Shigatses gamla fort från 1354 av nästan samma storlek och skönhet som Lhasas Potala. Det kallades också för "Lilla Potala" och var vitt och högre likt Lhasas stora Potala. De kinesiska rödgardisterna sprängde det med dynamit, så att det nu bara återstår en mörk kulle som nästan inte ens kan identifieras som en ruin. Shigatses fort var bland annat sätet för Panchen Lama, Tibets andliga överhuvud liksom Dalai Lama är dess världsliga. Panchen Lama, den tionde i ordningen, stannade kvar på sin post i Tibet medan Dalai Lama gick i landsflykt. Icke desto mindre fick Panchen Lama sitt palats och kloster plundrade medan Dalai Lamas skonades. Den tionde Panchen Lama, som dog 1989, anklagades för att ha samarbetat med kineserna, men detta var kanske en nödvändighet just emedan Dalai Lama gått i landsflykt. Någon andlig ledare borde stanna kvar och ta hand om tibetanerna, som även bor inom vidsträckta områden i Kina, framför allt i provinserna Sezuan och Tsing Hai. Och även om Panchen Lama började som en medlöpare till kineserna, han var de facto deras egen kandidat, så blev han sedan en mäktig förkämpe för tibetanernas sak, som vållade kineserna sådana problem, att de ett slag höll honom inspärrad utan att någon i världen visste var han var i fjorton år.

En skakande upplevelse måste vi erfara vid besöket i Sakyas. Innan vi ankom till den uråldriga staden stannade vi utanför för att inta våra lunchkartonger från hotellet med ägg, bröd, kyckling och vatten. Medan vi satt där i solskenet och åt dök det upp några tibetaner som visade sitt intresse. Några av oss var vegetarianer och avstod gärna sina kycklinglår åt dem, och de tog gärna emot dem, stannade kvar och blev fler till antalet. De var också mycket intresserade av våra tomma plastvattenflaskor, som vi gärna gav åt dem, medan de fortsatte att bli fler. Några av deras barn blev framfusiga och påträngande, och måltiden blev allt svårare att fullborda. Till slut började några av de smutsigaste och tovigaste barnen komma fram och rycka i vad vi hade. Då först gick det upp för oss att alla dessa trasiga smutsiga tibetaner helt enkelt var svältande tiggare.

Tre gånger på den 150 kilometer långa vägen till Sakyas hade vi stoppats av kinesiska militärer. Första gången hade deras ärende varit att kontrollera att det inte fanns några tibetanska liftare med i vår buss: tibetaner hade tydligen inte rätt att lifta i sitt eget land. En av våra mer erfarna Tibetkännare visste att berätta, att om sådana kinesiska landsvägsmilitärer stoppade en buss med enbart tibetanska passagerare var det fritt fram för dem att plundra dessa, vilket ej sällan hände.

Sakyas med sitt kloster från 1073 är unikt genom att det skonades av kulturrevolutionens hemsökelse. Anledningen var att Sakyas klosterväsen sedan 1200-talet haft goda relationer med Kina då redan mongolkejsaren Kublai Khan (som blev Marco Polos beskyddare) var en stor vän av Tibets religiösa traditioner och särskilt av dessa i Sakyas. Staden var som hämtad direkt från medeltiden. På väggen i det enda hotellets restaurang (ett rum utan fönster i gluggarna och med träbänkar utan ryggstöd vid

ohyvlade bord) hängde ett kokadaver, från vilket kocken vid behov karvade köttbitar medan restauranggästerna kunde se på och väntades fortsätta äta med god aptit.

Flera har blivit sjuka i gänget. Några damer har drabbats av feber, diarréer och uppkastningar, och detta har även spritt sig till några av karlarna. En är verkligen illa däran och kan inte behålla någonting.

Dagens busstur till och från Sakya var på 300 kilometer, vilket tog åtta timmar längs en usel landsväg som var en enda lång oavbruten tvättbräda. Att bilen inte skakade sönder berodde väl på att den var japansk och inte kinesisk. Vi passerade ett pass på 4500 meters höjd, och Sakya låg på 4200 meter. Vi håller oss alltså på omkring 4000 meter, och här i Shigatsetrakten är klimatet torrt och gassigt, dammigt och ohälsosamt. Även en av veterandamerna, som varit i Tibet förut, har haft en dålig natt på toaletten.

Ju längre man vistas i landet, desto mera växer dimensionerna av den kinesiska förbrytelsen mot Tibet för ens medvetande. De har välsignat landet med vägar, överallt ser man det kinesiska vägverkets skyltar, men ingenstans arbetar detta vägverk utan att kinesiska militärer övervakar det hela. Arbetarna är vanligen fattiga tibetaner som drivs på av militärerna. Och varför var Kina redan på 50-talet så ivrigt med att bygga vägar i Tibet? 1959 stod den stora vägen mellan Lhasa och Peking färdig, och genast användes den uteslutande till att överföra halva Kinas krigsmakt till Tibet. Även alla broar, som Kina välsignat Tibet med, övervakas 24 timmar om dygnet av dessa militärer. Men vad är det för välsignelse med detta kinesiska välstånd, när dessa militärer sedan plundrar de tibetaner som vågar använda dessa kinesiska vägar, och när en västerländsk buss inte kan stanna i terrängen utan att det överallt ifrån dyker upp vittnen om att Kinas invasion av Tibet bara ytterligare utarmat det tibetanska folket och förvandlat det till ett utbildat folk av trasiga tiggare? Före invasionen 1950 lär Tibet ha varit ett välmående land med relativt hög levnadsstandard, högre än Kinas, medan Kina sedan med våld såg till att balansen vändes till motsatsen.

Det var intressant att jämföra Shigatses kinesiska och tibetanska befolkningar med varandra. Kineskvarteren känner man igen på att dess byggnader ofta är omgärdade av järnstaket av ansevärd höjd: ett vittne om att många kineser, om inte de flesta, lever som främlingar i Tibet i fruktan för tibetanerna och antagligen mot sin egen vilja: de har blivit utkommenderade och lever som i ett slags kinesiskt Sibirien. De tibetanska kvarteren är fattigare, men till skillnad från kineserna är tibetanerna hemma, de är vid gott mod, glada och optimistiska, och de umgås livligt socialt. Skillnaden rent mänskligt mellan de olika befolkningarna är som mellan natt och dag.

Och över hela Shigatse tronar de förskräckliga ruinerna av "Lilla Potala", som de kinesiska militärerna förstörde totalt utan anledning. De tibetanska kvarteren ligger närmast dessa ruiner, medan kineskvarteren ligger så långt därifrån som möjligt. Det stora klostret Tashilumpo, grundat 1447, klarade sig dock med mindre skador än de flesta kloster, och av dess tidigare 2800 munkar fanns det nu så mycket som 700 och mera. I detta kloster finner man kanske det vackraste kapellet i hela Tibet, den tionde Panchen Lamas stupa över de fem närmast tidigare Panchen Lamorna. Kapellet fullbordades i februari 1989, och bara några dagar efter fullbordandet avled den tionde Panchen Lama under mystiska omständigheter: efter ett gräl med kineserna fick han besök av en okänd kinesisk sköterska, som gav honom en injektion, varefter han dog, medan kineserna hävdar att han dog först en dag senare av en hjärtattack, som sedan också drabbade ett misstänkt antal medlemmar av hans familj. Av alla tibetaner var han den obekvämmaste för kineserna. Hans lik finns bevarat i ett av de mindre kapellen, där sorgen över den avlidne Panchen Lama fortfarande är levande och hålls levande genom ständigt förnyade ceremonier. Han kunde ha dött för en månad sedan. I oktober 1993 kommer hans stoft att flyttas till en särskild stupa. Men det stora stupakapellet, som han själv hann fullborda och inviga, och som överträffade allt vackert jag sett i Tibet hittills, vittnar i högsta grad om hur levande den tibetanska religionen och kulturen är trots alla kineser. Den kinesiska kommunismen är på fall, den har förlorat initiativet

efter Mao Zedongs död och efter 1989, och Johannes har berättat att han hört från en tibetan i den kinesiska armén, att hela denna armé är lika fullständigt korrumpierad som det kinesiska polisväsendet, som blev totalt genomkorrumpierat redan under Maos sista tio år; medan buddhismen och särskilt dess tibetanska form är mera levande än någonsin och stadd i utveckling och besjälad av den bästa tänkbara moral i motsats till den kinesiska kommunismen, där en sådan alltmer saknas. Mitt intryck av den tibetanska buddhismen så här långt är, att den är världens högst utvecklade religiösa livsform. De andra delarna av den buddhistiska världen har var och en sin form av buddhism, det är Zen eller Mahayana eller Theravada eller något annat, medan den tibetanska buddhismen inbegriper buddhismen i alla dess olika former. Det säger även Dalai Lama, att det är bara den tibetanska buddhismen som omfattar alla former av buddhism och som är komplett.

Som kontrast till detta framstår miljön i "Shigatse Hotel", där man i baren sitter mellan en grupp greker å ena sidan och en grupp engelsmän-schweizare-tyskar å den andra, medan man ur barens grammofon får höra moderniserade kinesiska arrangemang av Schubert ("Ave Maria"), Beethoven ("Freude schöne Götterfunken"), Bach (Toccata och Fuga i d-moll) och Mozart (40:e symfonin) men även intimare musik med enbart violin och piano som Fibichs "Poem", Dvoraks "Humoresk" och Massenets "Meditation" och detta mitt i Shigatse, en avlägsen håla i Tibets torraste halvöken på 3900 meters höjd, som man bara kan nå längs tvättbrädsvägar med en enda fil utan vägräcken.

8.

I Gyantse 100 kilometer sydost om Shigatse fick vi problem när vi besteg fortet. Det ligger på en 75 meter hög klippa som på sina ställen stupar lodrätt ner mot staden, och man kan klättra ända upp till toppen av fortet längs branta trappor och stegar. Naturligtvis är detta ansträngande på 4000 meters höjd, och fler och fler i gruppen blev efter, pustande och flåsande och fastnande i skuggan i skydd för den brännheta solen. Ljuset är så hårt och bländande i Tibet, att det är en plåga att vistas utomhus före solnedgången utan mörka glasögon, och ljuset är egendomligt nog som mest plågsamt strax före solnedgången, när det drabbar en vägrätt i stället för lodrätt och det är omöjligt att undvika det. Vi får inte glömma, att dessa delar av centrala Tibet ligger på samma breddgrad som Kairo, Marrakesh, Kanarieöarna och New Orleans men 4000 meter högre upp, så att det kommer betydligt närmare solen.

Det är sällan man träffar på en stad som domineras så totalt av en enda byggnad, som Gyantse domineras av sitt makalösa fort från 1440. Denna klippa med det spetsiga fortet som kröner den ger hela staden en mycket dramatisk prägel, som nästan verkar spansk genom dessutom de bergiga omgivningarna med både flod och grönskande slätter därtill. Engelsmännen kom så långt som till Gyantse 1904, men fortet blev så svårt för dem att inta att de sedan inte fortsatte mycket längre in i landet och lät det förbli självständigt. Man kan beklaga detta, då ett brittiskt mandat i Tibet troligen både hade lett till ett undvikande av såväl kinesisk invasion och folkutrotning som kulturrevolution och till en mycket tidigare självständighet (än vad kineserna kommer att vara villiga till) med både bibehållet och oxfordiserat utbildningsväsen.

För övrigt infann sig de vanliga tibetanska symptomen även i Gyantse, landets fjärde stad efter Lhasa, Shigatse och Chamdo. Det stora befästa klostret Palkor Choide med den 32 meter höga stupan Kumbum hade haft nio klosterbyggnader och 3000 munkar. Kineserna totalförstörde sju av de nio klosterbyggnaderna i kulturrevolutionen och bibehöll de övriga två bara emedan de erbjöd inkvarteringsmöjligheter för den kinesiska armén, "folkets befrielsearmé", men naturligtvis rensades dessa byggnader invändigt från många oersättliga religiösa konstverk. I synnerhet

statyer har kineserna i allmänhet slagit sönder eller bortfört till Peking medan alla konstverk i metall, trä och textilier i allmänhet sålts på den internationella antikvitetsmarknaden i Hongkong för att skaffa Kina hårdvaluta. Även det betydande nunneklostret högre upp för berget hade förstörts, och de återstående nunnorna hade sökt sin tillflykt till ett mindre kloster närmare Palkor Choide. De ville visa begravningsplatsen åt oss, men det visade sig att kinesisk militär befann sig vid denna. Nunnorna vågade därför inte riskera repressalier från de kinesiska myndigheterna med att för västerlänningar visa sina martyrs gravar.

Nu fanns det i alla fall 500 munkar i klostret Palkor Choide. Det var även glädjande att konstatera att staden var mycket mer tibetansk än kinesisk. De kinesiska kvarteren var tämligen få och instängda, medan man nästan bara såg tibetaner överallt. När Dalai Lama rest till Indien, vilket han gjort många gånger, tog han i allmänhet vägen över Gyantse för att därifrån fortsätta längs vägen mot Sikkim och Darjeeling, den historiska handelsvägen mellan Tibet och Indien, som kineserna sedan har stängt, liksom alla andra vägar och pass mellan Tibet och Indien. Söderifrån kan man numera bara komma in i Tibet via Nepal och då nästan bara via Kodarivägen från Kathmandu, men det finns även andra mer hemliga pass, som ingen normal västerlänning väljer att ta och som därför är så gott som obevakade.

9.

Vi återvände från Gyantse till Lhasa via Den Turkosfärgade Sjön eller Yamdrog Tso, snarare ett system av sjöar, halvöar och öar än någon enhetlig sjö. Den är en av de fyra heliga sjöarna, och de andra är då Nam Tso i norr, som vi kommer att tälta vid, Mapam Yumtso vid det heliga obestigliga berget Kailas i västra Tibet och en för mig okänd sjö i Indien, kanske Tso Morari i Ladakh. Vissa räknar också den stora sjön Koko Nor i nordöstra Tibet som en av de fyra heliga. Vi skulle ha besökt ett kloster vid denna otroligt vackert färgade turkossjö, det vackert belägna klostret Samding på en av halvöarna, men klostret låg i ruiner och var tomt, sedan dess abedissa hjärntvättats av kineserna och nu bodde som vanlig sekulär kvinna i Lhasa, och vägen dit var ofarbar. Mao Zedong förbjöd 1966 all religiös verksamhet i hela Kina och då även i det ockuperade Tibet; då förstördes de 6246 klostren, och alla munkor och nunnor drevs ut ifrån dem av vilka 400,000 mördades på ett eller annat sätt, varefter klosterruinerna fick stå tomma och övergivna och förstörda ända fram till 1979 tre år efter Maos äntliga död. Då först började munkarna återuppta det religiösa arbetet, och många förstörda kloster väcktes till nytt liv. Samding väntar dock fortfarande på sin återupprättelse.

Kineserna ville även använda denna heliga sjös vatten för ett vätekraftverk, som då skulle leda vatten genom berget för att se om där fanns guld eller uran. Panchen Lama lyckades bromsa detta företag, men efter Panchen Lamas bortgång genomfördes det. Sedan har dess har sjöns nivå sjunkit betydligt, ty den har ett mycket begränsat naturligt utlopp. Dess vackra turkosfärger anses bero av dess rikliga halt av mineraler, då den egentligen är en saltsjö men en otroligt djup sådan. Vad kineserna hittat genom att genomspola berget med den heliga sjös vatten förmäler ännu inte historien.

Därmed var vår rundresa i södra Tibet på nästan 100 mil avslutad. De högsta passen var på 5000 och 4800 meter, och de högsta bergen vi såg var på 7200 meter. Men många blev sjuka på kuppen. En dam kom hem till Lhasa halvdöd med både feber, diarré och kräkningar, båda barnen har drabbats av antingen kräkningar eller höjdsjuka, och även de stöddigaste har fått vika sig för egna magbesvär. Självt mår jag inte heller särskilt bra, även om jag mår bättre än vissa andra; men nu är det dags att inleda de första rapporterna från Johannes konferens:

Lördag 10.7. Jag träffade Johannes i kväll utanför Jokhang klockan 20.20. Han var glad åt att se mig och på gott humör. Vi gick omkring där bland prostrerarna och pelarna medan vi diskuterade varandras situationer. Till slut fastnade vi sittande på ett av de efter dagens affärer varulösa torgstånden utanför templet medan några prostrerande tibetanskor anförtrodde oss sina persedlar att vakta medan de prostrerade sig. Vi kom nu in på frågan om morgondagen och kom fram till att det skulle kunna gå att inleda de riktiga överläggningarna. Tibetanen, indiern, muslimen från Kashgar, muslimen från Iran, mongolen, manchuriern och kinesen var alla tillgängliga och var ivriga att få se mig, Johannes "bror" från Norden. Emellertid är situationen känslig, och vi måste ständigt vara vaksamma på vad som händer och rör sig omkring oss när det gäller människor, fastän det skulle kunna gå att få ett eget kapell för oss själva som publiken inte skulle kunna komma in i, men möjligheten av sådana störningar kan inte uteslutas helt. Exempelvis måste vi ge intresserade munkar tillträde, men vårt enda språk kommer att vara engelska, som alla buddhisterna och muslimerna kan. I värsta fall kan de översätta för varandra. Vi är alltså fem buddhister, två muslimer och två kristna, om man kan kalla mig och Johannes för sådana. Även Kim, indiern, är tämligen ekumenisk och europeisk. De är intressant att både de kristna och muslimerna för sig är i minoritet medan buddhisterna ändå inte är i majoritet då Kim som neutral världsmedborgare kan vara tungan på vågen i diskussionerna.

När vi bestämt tid och mötesplats skildes vi genast, det vill säga, han lämnade mig för att vika in till sina buddhistiska vänner medan jag satt kvar och funderade över det hela. Jag hade bara suttit där i fem minuter när reseledarna från skolföreningen i sin tur kom till Jokhang för att försvinna in i templet på *sina* privata konferenser. De såg mig inte. Hade de sett Johannes måste de ha tagit honom för en vanlig khampa, ty så såg han ut i sin förträffliga förklädnad med sitt långa hår helt svartfärgat och flätat under den stora breda hatten. Jag lät dem vara i fred och gick. Klockan var omkring nio.

10.

Söndag 11.7. Startade hemifrån strax efter 10. Vädret var leende och strålände. I Jokhang inväntades jag av Johannes, men alla hade ännu inte kommit. Under tiden diskuterade vi med en munk. Templet var öppet och fullt av besökare, så det skulle inte bli lätt att få vara ostörda. Munken menade att det bästa vore om vi helt enkelt begav oss upp på taket. Där kunde vi gå omkring som vilken turistgrupp som helst, och ingen skulle störa oss eller ens bli nyfiken på oss då. Vi kom fram till att detta var det bästa. Enda nackdelen med detta var att solen låg hårt på takterasserna, men vi kunde alltid vid behov ta vår tillflykt till den gröna soffan under soltaket, munkarnas sköna svalkningssoffa. Under tiden kom kinesen, och vi begav oss alla upp.

Det var bara Johannes och Kim som jag kände förut. Mannen från Iran var en spenslig småväxt man med skarpa drag, och han verkade väl kraftig och beslutsam för att vara så liten. Mannen från Öst-Turkestan ("Sinkiang") var en imponerande bjässe, nästan en gigant, med drag av både okuvlig stolthet och ett överlägset lugn. Mongolen verkade vild och smutsig och hade ett grymt drag men var samtidigt en mycket romantisk typ. Manchuriern var den minsta av alla, en mycket liten man med något hjälplöst över sig. Johannes berättade för mig att han var den siste överlevande av sin familj, som alla hade omkommit genom japaners eller kinesers övergrepp i hans land. Kinesen, slutligen, var en ädel man vilket syntes lång väg. Föga anade jag hur mycket jag skulle få med honom att göra i framtiden och hur mycket han i framtiden skulle återkomma i mina tankar. Detta var det enda tillfälle jag någonsin fick träffa honom, den fine gamle doktorn, men jag fick genast från första ögonblicket en mycket djup respekt för honom.

De var alla mycket glada och tacksamma över att få träffa mig och samtidigt mycket nyfikna, men Johannes gick genast till saken och fick i gång huvudfrågorna. Han skötte det bra, men alla var inte lika bra på engelska. Manchuriern, mongolen och uiguriern övergick ofta till sina egna språk särskilt sinsemellan, varpå Johannes genast började tala svenska med mig, vilket återförde de tre till den engelska ordningen. Kinesen talade en utsökt engelska liksom iraniern, medan munken bara talade tibetanska, vilket Johannes översatte för oss andra. Under fyrtio minuter blev vi inte störda alls. Sedan måste munken gå, solen var brännande, och ingen utom kinesen hade någonting på huvudet, alla var nöjda med denna inledande presentation av problemen, så vi bröt alla upp samtidigt. Även Kim hade några brådska ärenden i staden. Endast Johannes och jag satt kvar på den gröna soffan och diskuterade resultatet av debatten, tills det plötsligt kom en grupp amerikaner upp för trappan iförda shorts, korta ärmar och bärande på whiskeyplastpåsar. Johannes kan inte med turister och såg detta störande element som ett tecken på att förmiddagens program var avslutat. Han gick ner och försvann efter att vi avtalat en tid på eftermiddagen på ett annat ställe där säkert ingen skulle störa oss. Jag satt ensam kvar, och amerikanerna kom då fram och satte sig bredvid mig och visade sig inte vara amerikaner utan holländare. Jag hade ett mycket intressant samtal särskilt med deras tibetanska guide, och medan vi satt där kom fem svenskar ur skolföreningen upp och bidrog till diskussionen. Klockan var då halv tolv.

Eftermiddagens fortsättning av samtalen tog en kritisk vändning. Kinesen kom med förbluffande yttranden som bara kunde tolkas som direkta provokationer i synnerhet mot muslimerna, men samtidigt kunde man inte bemöta honom eller komma åt honom, ty hans gliringar var för subtila. "Vad menar han egentligen?" frågade jag Johannes, som svarade: "Ta det lugnt. Han har något utspel på gång." Men hans gliringar var så tydligt avsiktliga, att de båda muslimerna till slut protesterade. De ville inte vara med längre om de måste höra på sådana förolämpningar, och både mongolen och manchuriern tog deras parti. Det var bara jag, Johannes och Kim som inte kände oss förolämpade av kinesen, men vi förstod hur de andra kände sig förolämpade. Hans kanske giftigaste gliring till muslimerna var något i stil med: "Men hur har ni muslimer rätt att komma med protester mot den kinesiska kommunismens diktatur när det inte finns någon värre diktatur i världen än den muslimska?" Och han bara accelererade hela tiden. Till slut fick muslimerna nog, de ville inte vara med längre, och mongolen, manchuriern och även tibetanen tog deras parti. Alla fem drog sig tillbaka i protest, och detta bekymrade Johannes.

När kinesen befann sig ensam med oss tre kom han med sitt häpnadsväckande utspel. Han bad Johannes om ursäkt för att han skrämt de fem på flykten, men det hade varit avsiktligt, emedan han velat tala ensam med oss tre. Han hade ett otroligt förslag. Han kom med en fullt utvecklad plan som han presenterade för oss som ett förslag som gick ut på att få Dalai Lama återinsatt i sitt ämbete i Lhasa, som om *vi* kunde hjälpa honom med någonting sådant. Johannes och jag tittade på varandra och visste inte vad vi skulle tro. Jag sade ingenting, men Johannes började klokt nog försöka uttrännsaka motivet till ett sådant förslag. Det visade sig att kinesen skämdes för Kinas misstag och var orolig för Kinas framtid. "Om någonting händer vill vi inte ha bara fiender omkring oss utan även vänner. Genom Kinas politiska misstag har vi gjort Tibet till vår mest oförsonlige fiende fastän de aldrig visat det, och ingen fiende är mer fruktansvärd än en fiende som inte visar sin fiendskap. Jag och många andra upplysta kineser vill gärna försöka gottgöra Kinas politiska misstag."

Detta var kinesens förbluffande utspel. Han ville faktiskt återinsätta Dalai Lama i hans ämbete i Lhasa. Det var ingenting att tillägga. Johannes avslutade förhandlingarna med den motiveringen att jag skulle resa bort i morgon bitti, och kinesen tackade artig för sig och gick.

"Vad tror du om detta?" frågade jag sedan Johannes. Han menade att denne kines visste mer om Kina och dess aktuella politiska läge än de flesta andra och att därför ett

så desperat utspel var anmärkningsvärt. Men det bekymrade honom mer hur han skulle få tillbaka de andra fem under samma tak som kinesen igen. Kim var som vanligt neutral och hade ingen egen kommentar, men det verkade som om han betraktade utspelet som ett positivt tecken.

Detta var första gången jag blev bekant med doktor Suns otroliga framsynthet. Alltid när han sedan dess under åren kommit med nya utspel har det varit med samma elegans och obegripligt självklara framsynthet, som om han tog det för givet att alla människor genom en självklar nödvändighet måste vara lika kloka som han. Att få Dalai Lama tillbaka till Lhasa och fullt återupprättad och erkänd i sitt ämbete som högste ledare för all buddhism skulle samtidigt vara en diplomatisk triumf för Kina och en glädje för alla tibetaner, och doktor Sun hade redan 1993 en fullt utarbetad plan för att åstadkomma detta. Han intar en särställning i Kinas undre demokratiska värld, ingen har kritiserat Kinas ledning så hårt som han, medan han samtidigt alltid klarar sig och förblir respekterad. Hans senaste dramatiska utspel (1998) gällde dammbygget i Yangtse Kiang, som han vågat beteckna som "de gamla ofelbara diktatorernas definitiva senilitetsförklaring". Han menar som många andra att de fattat beslut om detta projekt med sin kommunistiska dogmatiska ofelbarhet som enda grund - alla vetenskapliga fakta har körts över och ignorerats med en lika katastrofal dumhet som Stalins, som också trodde att han kunde köra över naturen.

På kvällen träffade jag Johannes igen för sista gången på tolv dagar. Vi diskuterade dagens debatter, och han kunde inte lova att alla de andra sex (utom Kim, han och jag) skulle kunna träffas igen, men han skulle göra ett försök att hålla dem kvar. Emellertid var han ganska pessimistisk. När vi gick där tillsammans bland folket i Barkhor måste jag plötsligt stanna inför oväntade sensationer i bukregionen. Det var kraftig väderlek på gång. Han tolkade saken på sitt sätt och sade, att det var bäst att jag skyndade hem. "Du kommer att få en kraftig diarré inom en kvart." Jag lydde hans råd, vi skildes hastigt där i solnedgången över Barkhor, och tyvärr fick han rätt, men jag hann precis innanför toalettdörren innan ovädret bröt ut.

Eftermiddagens samtal hade pågått från halv fem till sex, och kvällens hade varit mindre än en halvtimme. För mig hade det varit svårt att samtidigt sköta dessa plikter mot dessa människor och hålla mig till min resegrupp inom skolföreningen, utan att dessa fick veta om de andra, men det hade gått trots allt. Emellertid var situationen lika svår inom båda grupperna: samtalen i Jokhang hotade spricka genom motsättningar och antipatier, och inom resegruppen låg tre damer sjuka, och vi skulle nu ut på en elva dagars tälttur i norr ut i kalla ödemarken...

11.

Vi begav oss till Tsurpu, ett mycket märkligt kloster sju mil mot nordväst från Lhasa en bra bit upp i bergen. Klostret har en lama som bara är nio år gammal (1993), men det är inte det märkligaste med klostret. Det totalförstördes under kulturrevolutionen, då kineserna faktiskt bombade sönder det med flygplan, då de misstänkte att klostret härbärgerade motståndare mot kineskommunismen. (Vilket kloster i Tibet gjorde inte det? Kineserna inledde den metodiska förstöringen av alla tibetanska kloster redan 1956. Före det hade de inte en fiende inom Tibets gränser, men det första angreppet mot tibetanernas religion, som genomsyrar allt tibetanskt liv, gjorde alla tibetaner till kinesernas hemliga fiender kanske för evigt.) En energisk lama tog ledningen för de överlevande i ruinerna, och nu är hela klostret återuppbyggt exakt som det var. Samma lama tog sig an undervisningen av den nya 9-åriga laman, den så kallade Karmapa, överhuvud för en av Tibets fyra klosterordnar. Vi fick träffa denne gamle lama och undfick välsignelser både från honom direkt och från den 9-åriga Karmapa. Men det märkligaste med detta tillflyktsmål uppe i bergen var naturen.

Man kunde gå upp på berget ovanför klostret och där följa en liten vindlande bergsstig (c:a 4500 meter över havet) längs med vilken otaliga eremitboningar låg belägna ofta ute på svindlande klipputsprång och toppar. Hit hade vår guide tagit sin tillflykt i ett eremitrum under sex månader av förföljelse, och man kunde förstå att det tidvis hade varit lättare att överleva här uppe som tibetan än nere i bygderna där kineserna gjorde sina metodiska bärsärkargångar bland civilbefolkningen.

Ovanför Tsurpu låg ett berg på 6000 meter med snötopp som var ytterst frestande att bestiga då det såg så lätt ut. Emellertid blev det svårare ju närmare man kom, och när man väl kommit på fel sida om en strid fors utan övergångsställen högre upp var det bara att ge upp och vända. Men det var fascinerande att bekanta sig med nomadernas liv uppe på 5000 meter där de drev sina hjordar av jakar och får, och en liten herdepojke sprang omkring där uppe och lekte på denna höjd som i vilken barnpark som helst nere i en kuststad.

Nomaderna liknar mycket de nordamerikanska indianerna. De bär sitt hår mycket långt, både kvinnor och män, och ju längre desto bättre, och dessutom förlänger männen sitt hår ytterligare med att fästa en lång antingen röd eller svart tofs vid ändan av sitt väl flätade hår. Sedan virar de håret med den knallröda långa tofsen som en turban runt huvudet som de fäster med ett silversmycke. Johannes har utrustat sig just på detta sätt. Han har först färgat sitt långa hår kolsvart, flätat det och satt upp det med den långa röda tofsen som en turban. Han är tillräckligt bronserad i hyn för att kunna tas för en tibetan eller urguit kanske snarare, ty han är högväxt och har stora blå ögon, vilket ingen tibetan har. Därför har han mest gått med mörka glasögon men även klätt sig tibetanskt, varför han nästan omöjligt kunnat tas för en svensk.

På natten kom krisen. Vi låg i ett tvåmanstält med den brusande forsen strax utanför, och vädret var hotfullt och rått, det regnade mycket, och även andra i lägret hade problem. Mitt i natten vaknade jag i min sovsäck i fullständig panik inför den kommande explosionen jag kände i mitt inre som en oundviklig naturkatastrof: "Nej! Nej! Nej!" ropade jag som om jag var utsatt för en otäck mardröm och kämpade emot att bli strypt, men det var mycket värre än så. Jag for upp så fort jag kunde och tog mig utanför tälttröskeln och krängde av mig alla mina benkläder under omisskännligt ackompanjering av obeskrivlig musik från min klivna bakdel, som torde ha väckt upp halva lägret med dess odisciplinerade sirensånger. I nästa ögonblick var jag utanför tältet i ösregnet där min helt ofrivilliga musik dramatiskt fortsatte. Kvar i tältet men utanför sovsäcken låg alla mina kringspridda benkläder som vid närmare inspektion med ficklampan efteråt visade sig vara påtagligt förorenade, och en växande stank i tältet med omgivningarna stegrade effekten av katastrofen. Det var bara att ta för givet att den våldsamma diarré-eruptionen hade förstört hela min sovsäck. Vattnet i floden var fyra grader varmt, och närmaste hygieniska saneringsmöjligheter låg sju mil och tio dagar ifrån oss. Vi hade just inlett den stora tältturen på närmare 60 mil under 11 dagar.

När jag kom in i tältet igen efter att ha suttit på huk utanför i strumplästen i ösregnet inspekterade jag och min tältkamrat konsekvenserna av katastrofen medan vi båda höll för näsan och kategoriskt kasserade allt som sölats ner. Lyckligtvis hade jag haft på mig mina tätaste kalsonger, det mesta hade fastnat i dem, och både mina byxor och sovsäcken hade klarat sig som genom ett under. Jag hade lyckats komma utanför tröskeln tillräckligt snabbt. Men utanför tältet kunde vi alla följande morgon häpna inför den hög av spillning och svenskt toalettpapper som jag hade lyckats producera helt naturligt och av nödvändighetstvång. Det liknade nästan det beryktade offentliga herrummet i Tangier, där man till nöds bara kan öppna dörren och sticka in bakdelen och lämna sitt bidrag till det redan överfulla gödselöverskottet. Det gick inte ens att gräva ner. Vi lade en stor flat sten ovanpå det hela och lät det vara. Naturen fick göra resten.

Men i mitt tillstånd efter detta haveri kunde resan knappast bli värre för min del.

Den stora elvadygnstältutflykten mot nomadvildmarkerna i norr fortsatte trots flera patienter. Jag kände mig något bättre efter fem diarréer av bara sprutande vätska under ett dygn, men en annan patient var inte bättre alls efter fem dagars hälsobesvär, och uppe på passet Largeh La över Nyan Chen-bergen på 5132 meters höjd drabbades den friskaste av oss av höjdsjuka. Han kunde inte stå på benen, och all känsel i armarna upphörde. Vi måste snabbt ner från denna höjd mot Tibets andra heliga sjö, den storslagna Nam Tso ("Himmelssjön") på bara 4591 meters höjd, en nästan lika stor sjö som Siljan med en yta av 194(?) kvadratkilometer.

När vi kom ner mot sjön lämnade vi kartan. Vägarna upphörde, och framför oss utbreddes sig ett vidsträckt grönt slättland med betande jakar och beridna herdar som påminde starkt om både Inka-peruaner och gauchos. Bortom slättlandet utbreddes sig sjön som ett jungfruligt hav med vidsträckta sandstränder. Landskapet verkade överkligt. Mitt i sjön sticker det ut en större halvö, och på udden av halvön ligger två ansenliga berg belägna. Denna plats är helig, och längs den västra sidan av det yttersta berget finns både kloster och ett antal stora imponerande grottor med talrika eremitboningar. Naturen här är mycket klippig och erinrar både om Påskön och Pitcairn i vackert väder. Om man sitter på toppen av detta berg hör man bruset av sjöns vågor precis som om det var i Söderhavet. Sjön har fått sitt namn av att horisonten ofta försvinner och gränsen mellan himmel och hav utsuddas då de har exakt samma färg.

Skillnaden mellan naturen här och på exempelvis Tahiti, Påskön och Pitcairn är att Nam Tso ligger 4600 meter närmare himmelen och inhägnas av gigantiska fjällkedjor. Det högsta berget Nyanchentangla är 7211 meter högt och aldrig bestiget, liksom flertalet av topparna i denna väldiga bergskedja bortom Himalaya. Berget omger sig vanligen med moln, som en blyg jungfru, och man får sällan se hela dess majestät.

Av de båda kullarna på halvön är den inre större och högre, men utsikten är vackrare från den yttre, vars klippnatur är mera dramatisk. Sjön är ett fågelparadis. Fågellarter som örn, hök, falk (av alla storlekar), korp, alpkråka, bläsand, lärka och andra tättingar är vanliga medan det däremot inte finns svalor, vilket är förvånansvärt, då insekterna är en plåga. Vidare förekommer mås och tärna, vilket indikerar en viss fiskrikedom, och på marken kryllar det av lämlar och sorkar. Även varg förekommer, varför herdarna sätter ut rävsaxar, som deras vallhundar fastnar i. Därför haltar vanligen dessa illa medfarna vallhundar på tre ben.

Vi slog upp vårt läger på sju sovtält, ett kantintält och ett kocktält samt fem bilar mellan de båda bergen på en grön ås mellan dem. Sjöns vatten är fruset sju månader om året från november till maj och var nu i mitten av juli ungefär 12 grader varmt. Vattnet är kristallklart då sjön är helt oförorenad, och man kan dricka vattnet direkt från sjön. Vädret är dock mycket nyckfullt och riskabelt. Det kan snöa, och en kväll förmörkades horisonten av åskmoln på tre fronter. Ett åskväder över dessa väldiga berg är ett skräckinjagande fyrverkeri, och vindarna kan lätt blåsa bort tält. Vårt dasstält var plötsligt spårlöst försvunnet, vi kunde inte ens längre hitta den väl preparerade groppen i marken, tills det visade sig att vår mångerfarne tolk hade räddat dasstältet innan det blåste bort över bergen.

Vi är tretton kvar i gruppen då vår huvudreseledare fått så mycket annat att göra med genomförandet av skolbygget, men med oss följer vår pålitlige tolk, två kockar, fyra chaufförer och en munk, som alla är tibetaner. När de inte arbetar åt oss spelar de vanligen tärning eller har roligt åt oss på vår bekostnad utan att vi vet om det. De hade mycket roligt åt att vi sprang och letade efter det försvunna dasstältet, men det hade vi själva också.

Den enda malörten i glädjebägaren var väl att kineserna även hade nått hit. Här fanns det inte mycket till kloster att förstöra, grottor i berg är svåra att riva, men vi fann ett berg av krossade och hela tomma ölflaskor ett stycke utanför klostret med graffiti

klottrade på klipporna på kinesiska och allt. Kineserna hade använt även denna heliga plats till att ha roligt på sitt eget sätt: naturligtvis var de få och små klosterbyggnader som en gång funnits här förstörda på det vanliga sättet.

Även andra hade funnit vägarna hit utom vi fastän inga vägar fanns. Den gamle ende återstående eremiten i klostret (med betecknande nog en sista återstående ensam tand kvar i munnen) hade i sin gäststuga härbärgerat två australiensare, två tyskar, en israelit och en danska, tre herrar och tre damer, allesammans mycket unga. De smälte bra ihop med detta sjölandskaps även för övrigt universella prägel.

Klippformationerna påminde starkt om Påskön, och vi fann påtagliga bevis för att området en gång varit vulkaniskt. De två bergen på halvön påminde starkt om den berömda Ayers Rock i Australien, och det fanns även något i sjöns natur som erinrade om Crater Lake i Nevada. Högst uppe på bergen överraskades man av att påträffa både vallmo och maskros och av att ovanför sig få höra lärkan i skyn. Lämlarna och murmeldjuren var det enda som gav intryck av någon fjällterräng, och jakarna förde tankarna till så urtida djur som myskoxar och mammutar, vilket det inte hade varit överraskande att påträffa här. Det mest överväldigande intrycket gjorde just urtidsstämningen. Det var något av Galapagosöarnas urtid över landskapet. Naturen hade fått vara i fred här, sjöns vatten var godare och renare än något annat, och de få människor som hade sökt sig hit hade gjort det av religiösa skäl. Men där människor hade trampat och bosatt sig växte det brännässlor, vilket inte växte någon annanstans. Det fanns gotländska raukar längs stränderna, och det var samtidigt något av samma stämning över detta ställe som över den väldiga oceangrottas natur som de tre resenärerna plötsligt kom fram till i "Resan till jordens medelpunkt" av Jules Verne...

Jag piggnade till vid Nam Tso. Medan de flesta övriga föredrog att göra den religiösa vandringen runt bergen om och om igen föredrog jag att bege mig upp på dem. Jag var både uppe på den högsta punkten och tre gånger uppe på den norra uddens berg, där jag fann en lämplig klippstol längst ut bland klyftorna och stupen. Där satt jag och skrev i allsköns ro medan sju svarta korpar cirklade ovanför mig och höll mig sällskap. Kanske de hade sina bon i närheten, men vi störde inte varandra utan höll bara varandra harmoniskt sällskap i hemlighetsfullt telepatiskt umgänge.

Nam Tso.

Förlåt att jag föraktar er, o mänsklighet,
men vad är ni mot all naturen?
Vad är all er intriganta ävlan
mot naturens frihet och jungfrulighet?
Vad är en mänsklig storstadsöken
mot ett paradiset där aldrig människor satt sin fot?
Vad är all mänsklig ljusomstrålad makt och prakt
mot glansen från en ostörd midnattshimmel?
Människan är värdelös och intet
mot den frid som andas från en orörd skog,
en obesudlad sjö med drickbart vatten
muromgiven av ett obestig fjällmassiv
med oinskränkt naturfrihet för fauna och för flora
så långt bortom alla mänsklighetens nidingsverk som möjligt.

Anmärkning. Nam Tso kan verkligen vara vad som efter hundratals miljoner år återstår av en gigantisk vulkanisk krater, då sådana naturformationer lär vara ganska vanliga i Tibet: omfattande sjöar med uppstickande bergsöar i mitten. Hela Tibet har både varit oceanbotten och vulkaniskt. Frågan om sjön Nam Tsos yta har debatterats. Det förekommer officiella uppgifter på 19400 kvadratkilometer, vilket är omöjligt:

Vänern är bara en fjärdedel av denna yta, men från toppen av Nam Tsos berg kunde man se alla sjöns stränder. Troligen är sjöns omfång dock större än 200 kvadratkilometer, då Siljans är 290.

13.

Klostret i Reting låg idylliskt i en bred grönskande dal med en brusande flod. Landskapet var nästan engelskt pittoreskt. Klostret, ett av Tibets äldsta från 1057, hade totalförstörts genom den kinesiska kulturrevolutionen så när som på ett enda kapell. Urgamla tujaskogar utmärkte även stället, vars natur påminde starkt om örtagården i Getsemane. Dessa träd kunde kanske vara lika gamla. Emellertid hade kineserna sågat ner 20,000 av dem.

Från 1959 till 1984 fick ingen tibetan studera sitt modersmål eller lära sig skriva sitt eget skriftspråk. Om man inte kunde kinesiska kunde man inte få något arbete, och så är det ännu idag. Sedan 1984 har tibetanerna fått lov att återuppbygga sina kloster men bara med egna medel, och varje kloster får bara ha ett strängt begränsat antal munkar (i regel 10% av vad klostren tidigare sedan urminnes tider inhyst i egenskap av tibetanska universitet). Alla inkomster i Tibet går till Kina, som därmed fortfarande systematiskt utsuger landet och långsamt förfördelar ihjäl den tibetanska befolkningen för att ersätta den med en kinesisk, som inte alls trivs i landet men som bara går med på att bo där för att de får statliga subventioner om de gör det: en kines i Tibet kostar Kina fyra gånger så mycket som en kines i Kina. Emellertid klarar inte kinesiska bönder av de agrala förhållandena i Tibet, varför åtminstone bondeklassen lyckligtvis förblir intakt tibetansk.

Vägen från Reting längs floden mot sydost, som småningom vänder mot sydväst mot Lhasa, är en av de vackraste man kan fara längs med höga berg och grönskande dalar inom ett vidsträckt panorama. Man kan inte se sig mätt på detta svindlande sköna och gröna, breda och generösa, omåttligt storslagna landskap. På denna väg insisterade två av oss fyra manliga resenärer i vår bil på att få spela amerikansk rockmusik i bilradion. Chauffören och den tredje av oss hade ingenting emot det, men jag sade ingenting, och när den skråniga och simpla musiken kom i gång sjönk jag in i en total tystnad med ett lidande uttryck i ansiktet. De andra måste ha märkt det, men de körde vidare med Bruce Springsteen och Dire Straits utan att bry sig om det.

Vad uttryckte då min tystnad? "Sådan musik kan de höra varje dag hemma om de vill, och jag har inte köpt en resa till Tibet för 30,000 kronor för att få höra amerikansk hårdrock i Tibet. Man frågar sig varför sådana människor alls reser utomlands om de inte kan vara utan sitt västerländska samhälles värsta barbarismer utan till och med måste ta dem med sig till ett land som Tibet." En av Bruce Springsteen-fantasterna tycktes dock förstå något av min tystnad och sade, liksom för att försvara sig: "Om du inte gillar den här musiken är du en högfärdig snobb." Då måste jag säga: "Om du tycker att denna musik är bra, så har du inte hört mycket musik." Ett bottenlöst svalg öppnade sig därmed kulturellt mellan oss och skilde mig från dessa andra tre, som tog med sig och ville plåga andra med att spela Bruce Springsteen ("Bo-o-o-o-o-o-o-o-o-o-orn in the USA") och Dire Straits i Tibet mitt i dess allra vackraste landskap, som om det gällde att enkom förstöra upplevelsen av all denna naturskönhet för var och en som kunde njuta därav. Jag kände mig ohyggligt ensam, som ju bara rest till Tibet för att få studera tibetanernas egen kultur och ta del av deras egna villkor.

Tertrum med de varma källorna låg högt upp i bergen mot sydost inkilat mellan topparna vid en vild bergsflod. Läget var oerhört pittoreskt, och man hade gärna stannat där i några veckor. De varma källorna var oerhört välgörande. Vattnet i dammen var närmare 40 grader varmt, och de vulkaniska bubblorna som hela tiden

steg från botten gav en viss sensation av att vara svävande mellan vatten och luft. Hälsoeffekten av ett enda bad i dessa varma källor var berusande.

I Drigung Ti på väg därifrån fick vi träffa en sällsamt intagande lama. Han såg bra ut och var ytterst vital, flera munkar i detta kloster hade ett nästan romerskt utseende, han var glad och spirituell och gav ett outplånligt intryck av positiv beslutsamhet och energi. Han hade suttit i fängelse hos kineserna i 26 år, hade torterats och misshandlats svårt och fått sin ena hand kapad. Av någon anledning anvisade han mig en plats bredvid sig när vi hälsade på honom högst uppe på berget.

Vi passerade ett annat nunnekloster på vägen söderut som hette Chelung. Även det hade delvis förstörts under kulturrevolutionen men var ändå överraskande progressivt: det hade före 1959 haft 50 nunnor och hade nu 150. Det låg väl situerat uppe i en bergsdal ungefär som Montserrat ovanför Barcelona i Spanien, och nunnorna var översvallande generösa och gästfria.

Vägen gick sedan ner till den lilla byn Katsel vid Lhasafloden där skolföreningen höll på att uppföra sin skola. Nedre våningen var nästan färdig, och arbetet hade tillfälligt avbrutits på grund av den förestående lhamoföreställningen av tibetansk opera. Inför en sådan föreställning brukar det bryggas en hel del Chang, en lantlig alkoholdryck bryggd på korn, vatten och jäst, vilket föranleder vissa reflektioner angående vissa alkoholförhållanden i Tibet.

Chang smakar ungefär som citronlemonad, och man dricker därför lätt obegränsade mängder därav. Emellertid visar sig effekterna senare. Vid utskänkning av Chang iakttages vissa ceremonier. Man serveras ett glas, varefter utskänkerskan väntar tills den törstige druckit ur det. Sedan fyller hon på det till brädden och väntar på nytt tills den törstige druckit ur det. Sedan fyller hon på det till brädden för tredje och sista gången. Man måste inte tömma det de första två gångerna, det räcker med en ansevärd klunk, men tredje gången måste man absolut tömma det till botten. Annars är man både ohälsosam, okultiverad, omöjlig och värdelös och definitivt ingen duglig tibetan.

Under en lhamoföreställning av tibetansk opera på sex timmar var den huvudsakliga utskänkningen alkoholdrycken Chang. Vissa försökte hålla räkning på hur många omgångar Chang de utsattes för, men samtliga förlorade räkningen mellan ett dussin och ett tjug. Antag att man utsattes för 15 omgångar. Varje omgång innebar minst tre glas och ofta mera. Räkna efter hur många glas detta kan resultera i, den som kan. Stipulera sedan att alkoholhalten varierade mellan 15-20%. Den kanske var mera. I Chang är alkoholhalten alltid oberäknelig och obegränsad.

För övrigt var i allmänhet det kinesiska röda vinet gott och billigt medan det vita var snarlikt vatten. Det röda vinet kunde kosta 18 yuan i hotellbaren och så litet som 4 yuan ute på stan. Sensationen var emellertid den kinesiska whiskyn. Den var 39-procentig och inte alls så tokig, och på hotellet i Shigatse kostade en hel flaska 7 yuan. En flaska mineralvatten kostade på samma hotell 8 yuan som jämförelse. Naturligtvis var man misstänksam mot en så billig whisky, men när man kom till slutet av flaskan ångrade man att man inte hade hamstrat.

För att återgå till Chang-inmundigandet vid operafestivalen i Katsel, så var en av fördelarna med Chang att det inte gav någon baksmälla. Operaföreställningen på sex timmar kräver en utläggning för sig. Till skillnad från den kinesiska operan, som mest bygger på ljud och stilistiska effekter, så är den tibetanska operan mycket mera verbal och dansant. I stort sett går varje skede i operan till som så, att aktören sjunger en aria, som besvaras av kören, som vanligen består av damer. Därefter följer en vild dans ackompanjerad av orkestern, som här bestod av en trumma och cymbaler. Trumman sköttes av en och samme man under alla de sex timmarna, och cymbalerna sköttes av en och samme lille gosse, som allt igenom utförde exakt samma intrikata rytmiska kompositioner som trumslagaren. Danserna bestod av vilda yviga rörelser med svängande armar och ofta virvlande ben i sannskyldiga piruetter, vilket gav hela operan en mycket mer levande och fri prägel än den kinesiska. Efter dansen uppträdde

recitatören med ett oändligt textanförande, och därefter vidtog ariorna med körer och danser på nytt. Recitatören hade påtagligt den svåraste uppgiften av alla, då hela operans handling framgick av vad han hade att berätta.

Publiken var den bästa tänkbara. Den bildade ett läger runt scenen, och i detta läger pågick samtidigt talrika mindre dramer. Det bröts arm, det spelades tärning, det idkades marknad, det spelades annan musik samtidigt, marketenteriet var fullt utvecklat, det kastades barn, (en av våra resedeltagare var särskilt kunnig i denna konst, som närmast påminde om de tyska mästerskapen i dvärgkastning, men roligast hade barnen,) och det åts överallt och dracks Chang. När demonerna kom på scenen och skulle ansätta hjälten jublade alla barnen, då blev det verkligen lustigt och spännande, och då och då måste aktörerna se till att scenen inte blev för liten genom den påträngande publiken. Aktörerna bjöds på te av marketenterskor, som aldrig tvekade att kliva omkring mitt på scenen för att hjälpa aktörerna på traven, och även barnen rände understundom omkring på scenen mitt under operans gång. Det lär finnas nio tibetanska operor som framförs ganska regelbundet av kringfarande aktörer ute på landsbygden, som då uppträder med tält, och ett antal mindre operor som ej hör till den fasta repertoaren. Operorna har en uråldrig tradition och är vanligen byggda på historiska teman från Tibets storhetstid för 1300 år sedan. Nu var den här operaföreställningen ovanligt lyckad. Aktörerna kom bara av sig ibland, och ingen blev för berusad och redlös av Chang. Förra året hade operaföreställningen nästan urartat på grund av Chang, och aktörerna hade nästan inte kunnat genomföra föreställningen på grund av vacklande balans, sludder och redlöshet.

Vi fick även inspektera skolan. För närvarande ägde undervisning rum i en mörk ladugårdslignande barack med tre klasser och en lärare. Vanligen fick eleverna sitta utanför på marken. De hade träpennor som de skrev med bläck på en sorts halvgriffeltavlor. Det hela var ytterst primitivt, men barnen fick lära sig läsa, skriva och räkna.

Den nya skolan kommer att få åtta klassrum i två våningar, och hälften av eleverna kommer att plockas från landsbygden och andra ställen än Katsel. Det blir två lärare, som då liksom hela skolbygget avlönas och finansieras av SIDA och skolföreningen, och de fyra huvudämnena blir tibetanska, engelska, kinesiska och matematik. Skolan i Katsel blir inte någon svensk koloni utan blir helt tibetansk och har som enda ändamål att ge tibetanska barn möjlighet till kunskap och utbildning. Det hela har godkänts av Dalai Lama.

SIDA ansvarar dock inte för detta skolprojekt i Tibet. Det är riktigt, att SIDA själv driver många egna projekt i olika länder, men därtill ger SIDA även stöd till enskilda organisationer som driver egna utvecklingsprojekt. Detta sker genom SEO-byrån. Efter ett rigoröst ansökningsförfarande kan enskilda organisationer eventuellt erhålla ekonomiskt stöd till utvecklingsprojekt som uppfyller SIDA:s högt ställda krav. Skolföreningen har erhållit sådant stöd. Det är alltså skolföreningen som driver skolprojektet i Tibet med stöd från bl.a. SIDA. Det innebär att föreningen själv måste samla in minst 20 % av kostnaderna för projektet. SIDA står då för 80 %. Det hela är noga reglerat i avtal och en fastställd budget, och det hela kontrolleras av en auktoriserad revisor. Skulle det kosta mer får föreningen på egen hand skaffa fram pengar, och SIDA ger ingen kompensation för devalvering och inflation. När Sverige devalverade 1992 kom således hela detta projekt i svår gungning men kunde genomföras ändå genom oemotståndlig envishet.

Men för att återgå till den speciella konstform som tibetansk opera är, så är den huvudsakliga skillnaden mellan kinesisk och tibetansk opera rent musikalisk. Den tibetanska operan är utpräglad musikalisk, allting sjungs, och de främsta aktörerna har skolat sina röster, de sjunger ut ordentligt, och endast själva texterna är viktigare än musiken. Närmast liknar den tibetanska operan primitiva kyrkliga "passioner" från europeiskt 1600-tal.

I den kinesiska operan har både musiken och texten en underordnad betydelse. Den största vikten läggs i stället vid det pantomimiska framförandet, den akrobatiska tekniken samt kostymerna. Utan sin läckert kostymerade akrobatik vore den kinesiska operan helt intetsägande. Musik förekommer, men aktörerna sjunger inte utan jamar och gnäller som katter och apor. Det kan förekomma en hel orkester, men den är huvudsakligen till bara för att rassla och smälla och ställa till med ljud. Den bara ackompanjerar handlingen och är till för att accentuera denna genom ljudeffekter. Dess oväsen är monotont och kan bli öronbedövande. Någon njutbar musikalitet är det knappast frågan om.

Hela den så berömda kinesiska operakonsten bärs alltså egentligen bara fram av den tekniskt mycket avancerade akrobatiken och de mycket effektfulla och dramatiska kostymerna. Närmast vad vi kallar teater kommer den kinesiska operan i sin utveckling av pantomimen. Av de två föreställningar vi sedermera såg i Peking var båda sanslöst osammanhängande och saknade både handling, form, logik och konsekvens. Möjligen hade den senare, "Kaos i paradiset", någon sorts mening som parodi på världsordningen.

Då står den tibetanska operan på en betydligt högre nivå genom sin utpräglade musikalitet, sin episka karaktär, sin höga litterära utveckling och sin betydligt friare utformning. Det finns inget utrymme för improvisationer i den kinesiska operan, utan varenda minsta rörelse är noggsamt indrillad. I den tibetanska operan är allt tillåtet om man bara håller sig inom den litterära och musikaliska ramen.

14.

Ganden är kanske det skönast belägna av alla tibetanska kloster. Det ligger högt uppe strax innanför en bergkam som skyddar det, och när man tar sig upp på kammen har man en överväldigande utsikt över hela Lhasafloddalen. Klostret var ett av Tibets största och det tredje största i världen med 3300 munkar och utsattes för den kinesiska kulturrevolutionens mest våldsamma förstörelselusta. Munkar och nunnor som berövats sina kloster tvingades rasera detta kloster sten för sten och bära ner dessa klosterstenar en och en hela vägen ner i dalen. Större delen av klostret sprängdes av kineserna med dynamit. Allt som de kunde ha användning för, bjälkar, fönsterbågar, byggstenar, och allt vad klostret innehöll, tvingade de tibetanerna till att bära bort därifrån på sina ryggar ner i dalen. Klostret totalförstördes. Det har blivit en symbol för den kinesiska kulturrevolutionens yttersta förtryck och vanvett. Det återuppbyggs nu långsamt, och för närvarande finns där 480 munkar.

Därmed var vår tältturné på tio nätter till ända, och vi återkom till Lhasa. Jag hade redan längtat tillbaka till Lhasa och till mina affärer där i flera dagar, och när vi kom tillbaka besannades mina aningar: mycket hade hänt i min frånvaro.

Det viktigaste var att Johannes hade lyckats samla de stridande parterna igen och fått dem ut just till Ganden under några dagars reträtt. Samtalen hade varit givande, och med Kims hjälp hade han till och med åstadkommit ett slags dokumentation av det hela. Så här lyder min egen sammanfattning av de anförda argumenten:

Slutsats av samtalen i Lhasa, Ganden och Nechung fram till den 22.7.1993.

Mannen från Iran förklarade ur olika synvinklar islams kris i hela världen och vad som var att göra åt saken. Han hävdade för det första att Iran måste inse sina egna politiska och religiösa missgrepp alltsedan revolutionen 1979 och gå tillbaka till sakernas tillstånd som de var innan ayatollah Khomeini kallades till makten, om Iran någonsin igen skulle kunna betraktas som en nation bland nationerna. Han hävdade att denna tillbakagång till anständig status bara var möjlig om Irans hela shiaväsen

fullkomligt skrotades. Å andra sidan anklagade han den icke-muslimska världen för orättvis behandling av den muslimska världen. Därvid framhöll han framför allt situationen i Bosnien och kom med mycket hårda anklagelser mot det kristna Serbien, som resten av världen lät förintala en delvis muslimsk nation utan att blinka. Han hävdade, att om Irans shiaväsen måste genomgå en fullkomlig upplösning, så måste det kommunistiska Serbien göra det också.

På frågor angående situationerna i Kurdistan, Irak, Libyen och Sudan beklagade iraniern framför allt den kurdiska situationen. Han menade, att västvärlden, genom att hålla Turkiet om ryggen och vägra tillåta kurderna en egen stat, därmed drivit kurderna till desperation och till uppkomsten av ett så olyckligt terroristiskt kommunistiskt parti som PKK, som aldrig skulle kunna föra kurdernas sak till någon seger utan bara till tragisk självdestruktivitet. Beträffande situationerna i Irak, Libyen och Sudan menade han att ingenting kunde försvara regimerna i dessa länder. Överraskande nog ville han även anföra Pakistan och Indonesien till denna oförsvarliga diktaturkategori.

Mannen från Turkestan (Sinkiang) kom med de hårdaste anklagelserna mot Kina. Han menade att kinesernas övergrepp mot Turkestan var värre än övergreppen mot Tibet. Kina hade använt Turkestan som atombombslaboratorium och därvid för alltid förgiftat stora delar av landet. Han hade den största sympati och medkänsla för Tibet och tibetanernas sak och hävdade att Tibet och Turkestan måste göra gemensam sak mot Kina, då även norra Tibet drabbats av kinesernas totala miljöförstörelse med vidsträckta förgiftade landområden och med onaturlig begränsning av de tibetanska nomadernas vandringsområden och boskapsinnehav. Han jämförde Turkestans och Tibets situation med de nordamerikanska indianernas, som systematiskt berövats land och rörelsefrihet och slutligen utrotats av amerikanerna. Något sådant fick inte hända i Asien men höll icke desto mindre på att hända. Han framhöll även den metodiska kinesiska inplanteringen av kineser i Sinkiang som ett led i Kinas systematiska och beräknande ersättande av folken i Turkestan och Tibet med kineser, som inte hörde hemma i dessa trakter varken etniskt, språkligt, mentalitetsmässigt eller konstitutionsmässigt.

Mannen från Mongoliet följde samma linje och förstärkte denna med att fullkomligt understödja uigurens argument. Han hävdade att kineserna sedan fem sekler tillbaka metodiskt ansträngt sig för att behärska och undertrycka mongolerna. Han gjorde ett intressant historiskt påpekande i att belysa att kineserna själva från början etablerat sin gräns mot mongolernas land i och med byggandet av den kinesiska muren. Norr därom bodde sedan urminnes tider bara mongoler. Det borde kineserna acceptera, och de borde dra sig tillbaka från Inre Mongoliet till de gränser som de själva med sådant nit från början byggt upp.

Mannen från Manchuriet förklarade hela Manchuriets historia och använde detta som argument för sin personliga kapitulation inför Kina. Manchudynastin från Manchuriet hade behärskat hela Kina i tre århundraden och därmed infört mycket manchuriska element i Kina. Kulturblandningen hade varit naturlig, och den etniska blandningen hade blivit en följd därav. Manchuriets identitetsmässiga utplåning var inte enbart Kinas fel utan framför allt Japans. 1900-talet hade varit katastrofalt för Manchuriet och medfört så omfattande kataklysmar att han inte trodde att Manchuriet mer skulle kunna spela någon självständig roll politiskt. I dragkampen mellan västerländska, ryska, japanska, koreanska och kinesiska intressen hade det inte blivit någonting kvar åt manchurierna. Det var bara att acceptera att Manchuriet först uppslukats av Japan, och därefter hade Kina frälst det genom att sluka vad som blev över efter Japans grundliga förtäring. Den slutliga kinesiska avfallsprodukten av

Manchuriet hade kineserna sedan döpt om och givit det kinesiska namnet Heilungkiang, liksom de döpt om uigurernas land Turkestan till Sinkiang, den "nya provinsen", som de använde som atombombsprovssprängningsområde.

Efter samtalen i Ganden hade dessa fyra män rest hem till sitt. Vi skulle inte få träffa dem mera medan jag, Johannes, Kim, kinesen och tibetanen var kvar i Lhasa. Vi skulle ännu fortsätta samtalen.

Barkhor och Jokhang

Man följer med strömmen. Man lämnar all världslighet bakom sig.
Det avskyvärda kinesiska Lhasa, de hemska moderna kvarteren,
de gräsliga uniformerade stenmilitärerna, allt sådant upplöses
när man slår följe med strömmen av fromma och mänskliga,
enkla och alldagliga tibetaner, som alla sugts in emot centrum,
mot stånden, mot Lhasas bakgator, mot Barkhor, mot Jokhang,
mot trängseln, mot tiggarnas högkvartersparadis, mot själva hjärtat av Lhasa.
Där sitter de alla och helst mitt i gatan: de mässande munkarna,
alla de vanskapta tiggarna, alla de fromma och trasiga pilgrimerna,
medan strömmen av vandrande sökare alltfört går vidare in emot templet.
Där möter man de allra frommaste: de som prostrerar sig.
De kastar ut sig på stenarna handlöst och reser sig åter
och slänger så ut sig igen framför ingången till det för dem allra heligaste
medan bönerna aldrig ett ögonblick upphör att rinna fram på deras läppar.
Vi inträder i portens dunkel och i detta oformligaste allra heligaste.
Det är likt Markuskyrkan i den lika sällsamma staden Venedig:
oändliga vindlingar, läktare, trappor och stegar, kapell, labyrinter och osymmetri.
Man kan icke ta på detta tempels mystik och dess helighet;
allting är heligt här inne allenast av andakt och vördnad och känsla.
Hit når ingen okänslig grym automatisk kinesisk kall överhöghet.
Ockupanterna av detta land kan förstöra, men aldrig kan de komma åt
vad som gör detta land och dess andlighet så oåtkomligt för världsliga tänkesätt.

15.

Kinesens huvudargument:

"Jag är medveten om att vi är inkräktare i detta land och att vi inte har någon rätt att vara det och att fortsätta vara det. Min huvuduppgift här bland er är att be om ursäkt för mitt folk och för det kommunistiska parti, som så länge det fortsätter ha makten i Kina kommer att fortsätta stinka. Jag är medveten om att min ursäkt inte räcker långt till, och att den kan förefalla klumpig, men jag vill gärna anknyta till vår vän från Iran och hans argument. Fler och fler medborgare i Kina idag börjar inse att den enda vägen mot en dräglig politisk framtid är att inse och erkänna de egna misstagen. Kinas katastrofala misstag var kulturrevolutionen, som i sin tur var ett resultat av kommunismens beklagliga maktövertagande i Kina. Denna tragedi var i sin tur ett resultat av 30-talets kriser med Kuomintangpartiets uppsplittring och Japans förödande aggressioner mot Kina. På 20-talet höll Kina på att bli en upplyst demokrati, som Indien är idag, under doktor Sun-Yat-Sens kompetenta ledning. Att denna demokratiska process misslyckades genom hans efterföljare Chang-Kai-Shek och Mao Zedong och deras inbördeskrig jämte Japans förödande krig mot Kina är Kinas stora tragedi under 1900-talet. Alla efterföljande tragedier inklusive Tibets, Sinkiangs och Manchuriets är direkta följder därav.

Emellertid hade åtminstone kulturrevolutionen kunnat undvikas. Kina hade kunnat uppfylla sina konstruktiva löften mot Tibet under 50-talet. I stället valde Kina att våga det vanvettiga försöket att utplåna Tibets kultur, ett försök som var lika dödfött som vanvettigt och som i praktiken blev Kinas kommunistiska partis bankruttförklaring och självmords-återvändsgränd, genom att Kina även försökte utplåna buddhismen i hela Kina. Revolutionen i Kina hade kunnat styras i en konstruktiv riktning, men partiet valde 1966 att i stället styra det i destruktiv riktning. Kinas fall var därmed oundvikligt.

Det har pågått i ett antal år. Marknadsekonomin är dödsstöten mot ett centralstyrt och förenat Kina, och genom massmedias och särskilt televisionens inflytande blir det omöjligt att vända tillbaka. Kina kommer att gå samma öde till mötes som Sovjetunionen. Där om är jag och de flesta kinesiska upplysta medborgare övertygade.

Därmed vill jag vända mig från Kinas inre angelägenheter och mot våra vänners argument från de autonoma regionerna. Jag förnekar inte att våra vänner från Tibet, Sinkiang och Mongoliet har rätt. Men antag att Kina lämnade Tibet och Sinkiang. Vad skulle då Tibet få i stället? Landets gränser skulle öppnas för ett fullkomligt hänsynslöst kapitalistiskt utnyttjandesystem. Autostrador skulle dras kors och tvärs genom landet, klostren skulle bli turistindustrier med cirkusjippon, hamburgerbarer skulle öppnas i varje gathörn i Lhasa, staden skulle drunkna i trafik och avgaser, bordeller och kriminalitet skulle få insteg, och det skulle bli dödsstöten för tibetansk kultur. Vore det bättre än dagens ändå ganska måttfulla kinesiska kontroll av situationen?

Och vad skulle Sinkiang få i stället? Det skulle bli islamsk revolution där med samma inbördeskrig och anarkiresultat som i Afghanistan, Tadjikistan och Iran. Det skulle kanske bli en islamsk terrorregering utan kontroll över alla blodbad som skulle äga rum. Vore det bättre än Kinas ändå ganska nyktra sekulära behärskande av situationen?

Vår vän från Mongoliet har helt rätt i att den naturliga skiljemuren mellan våra båda folk är den kinesiska muren. Kina har själv byggt den för att utestänga mongolerna från Kina. Jag har inga argument att bemöta vår vän från Mongoliet med. Kinas förtryck av Mongoliet bottnar i att mongolerna har varit det enda folk som Kina har fruktat då endast mongolerna någonsin hotat Kina innan Japan blev en stormakt. Därför har Kina alltid velat gardera sig mot mongolerna från uppförandet av den kinesiska muren till idag. Jag kan inte försvara Kina mot Mongoliet. Jag kan bara förklara varför Kina föredragit att hålla Mongoliet instängt som en ande i flaskan framför att släppa ut dessa förfärliga tartarer.

Ni kan trösta er med att det troligen inte kommer att gå bättre för Kina i framtiden. Marknadsekonomin kommer att öppna dörrarna för alla lössläppta kapitalistdemoner, av vilka de farligaste är Japan, Amerika, droger, kriminalitet, prostitution och aids. Mest av dessa fruktar jag Japan, som redan förut visat sig kunna ställa till med obotliga skador för Kina.

Därmed ber jag att få tacka för att ni har velat lyssna på mig och särskilt vår vän mr Westerberg för att han organiserat detta intressanta möte. Vi har träffats på demokratisk basis, och bara våra vänner muslimerna har betett sig odemokratiskt genom att ta illa vid sig för att man uttryckt sina åsikter. Som förnuftig buddhist har jag aldrig kunnat acceptera islams intoleranta ensidighet, som måste resultera i vanvettiga diktaturer som ayatollah Khomeinis, Saddam Husseins, överste Khadaffis och andra liknande. Liksom jag tar avstånd från Kinas kommunistiska parti tar jag avstånd från islam, då båda stinker lika mycket. Tack för att ni i denna kinesiska konferens även ville lyssna på Kina."

Denna kines var av gammal mandarinfamilj från Kanton. Jag har aldrig fått veta hans verkliga namn, han har alltid refererats till som doktor Sun, och han vill själv av försiktighetsskäl inte kalla sig något annat, men det bestående intrycket av honom var av klok och vördnadsvärd respektabilitet, ett intryck som bara förstärktes ju mer jag fick uppleva av honom.

Som indisk buddhist yttrade sig Kim kanske fränare än någon annan mot Kina:

"Vår lärde vän från Kanton får ursäkta, men tyvärr kan vi inte skona Kina. Om det hade funnits fler kineser som vår lärde vän från Kanton vid inflytelserika poster hade vi säkert sluppit det kinesiska bekymret. Vi har nu i dagar fått lyssna till dessa kinesiska argument om hur Kina har hjälpt Tibet med vägar och sjukhus, välfärd och industrialisering med mera sådan skit ("*all that junk*") medan samtidigt alla kulturrevolutionens fasor skriker i grälla färger och outplånliga historiska katastrofrestorer från varje heligt kloster och tempel i Tibet. Jag måste få precisera vari det kinesiska brottet egentligen består. Tibet var känt för resten av världen som hemmet för all mystik. Det var ett dimomhöljt ouppnåeligt religiöst centrum utan motstycke, vars helighet var så legendomsusad och högstämd, att det verkade lika totalt oåtkomligt som den största av alla religiösa lockelser. Just denna mystik, som var Tibets hela väsen, ägnade sig kineserna åt att metodiskt och avsiktligt bryta ner sten för sten och avliva. Det hela var ett överlagt mord på en annan nation. Man kan bara jämföra detta med spanjorernas utplåning av Inkariket i Peru och kanske med tyskarnas hantering av Polen, men det är endast tyskarnas försök till utplåning av judarna som överträffar Kinas brott mot Tibet. Detta brott kan aldrig sonas, om inte Tibet får bli självständigt jämte det lika misshandlade Turkestan, och om inte Kinas kommunistparti upphör att existera.

Ett led i Kinas metodiska utplåning av Tibet som nation var stängningen av gränserna söderut mot Indien. Vi har under dessa dagar fått höra många intressanta historiska argument. Jag vill också komma med ett. All asiatisk civilisation har kommit från Indien. Där föddes hinduismen och buddhismen, och denna indiska buddhism spred sig till Bortre Indien och Kina och Japan och är ännu idag den mest civiliserande kraften i hela östra Asien. Kinas stängning av gränsen mot Indien var för Tibet en strypning av Tibets andliga pulsåder och ett kapande av ett fosters navelsträng i livmodern. Av alla kinesiska brott mot Tibet var detta det kanske grymmaste och mest utstuderat onda. Tibet hör kulturellt ihop med Indien och inte med Kina. Indien har alltid tillfört Tibet positiva andliga stimulanser och ledare, men allt vad Kina har givit Tibet är förtryck och förtryckare. Vår lärde vän från Kanton försökte måla upp fasorna med ett Tibet och ett Turkestan utan kinesiskt beskydd, som då fullständigt skulle vara blottställda för kapitalistisk utsugning och exploatering med hamburgerbarer, bordeller, kriminalitet, droger och aids överallt. Utan att försvara turismen vill jag då fråga Kina om inte detta utsugit och exploaterat Tibet med rovdrift i alla dess skogar med miljökatastrofer och ökenutbredning som resultat utom utrotning av många arter vilda djur? Innebär inte Kinas eliminering av andra utländska exploaterande krafter att Kina försäkrat sig om ett monopol i hela Tibet, som möjliggör för Kina att kunna ta vad som helst i form av mineraler, guld och uran därifrån utan att ens behöva betala för det? Därmed har vi inte berört Kinas utnyttjande av Tibet som kärnvapendepå för långskjutande missiler, ett faktum som är lika viktigt att framhålla som utnyttjandet av Sinkiang, förlåt, Turkestan, som provsprängningsområde för kinesiska kärnvapen utan att Turkestans folk fått ge någon tillåtelse därtill. Kort sagt, vår värde vän från Kanton, allt vad ni säger är skitprat ("*bullshit*"). Tibet har ingenting att vara Kina tacksamt för medan kontakten med Indien, Nepal och Bhutan är livsviktig för Tibets andliga existens och liv. Därför måste vi inför världen insistera på att alla pass och vägar mellan Tibet och Indien öppnas och får förbli öppna utan restriktioner och helst även utan kontroll. Det är egentligen bara naturliga handelsvägar det är frågan om, som helt onaturligt har blockerats av Kina."

Dessa argument behagade Johannes mycket, som ofta haft svårighet att resa i Himalaya på grund av besvärliga kinesiska byråkrater och formaliteter. Även Kim hade haft svårigheter men klarat sig, då han kunde nepalesiska och kunde gälla för en nepales.

Tibetanen yttrade sig minst av alla. Han lyssnade mycket uppmärksamt men ville inte ge sig in på några debatter eller besvara ledande frågor. Det var först när kinesen

lämnat oss som han slutligen i förtroende vände sig öppenhjärtligt till främst Johannes och mig och överraskade oss med följande bön:

"Med stor tacksamhet har jag lyssnat till allt vad som har sagts under dessa dagar, men jag kan inte besvara ett enda av alla era argument och frågor eller bemöta en enda av er. Jag kan varken försvara den kinesiska överhetens sak eller den tibetanska saken. I stället vill jag rikta en bön till er västerlänningar. Det är från er initiativen kommer i den värld som idag är, och det är därför bara ni som kan göra någonting åt saken. Men i Tibet och i det tibetanska livet är det bara en enda sak som någonsin har fungerat, och det är böner.

Därför vill jag be er att be för oss. Tänk på oss och bed för oss, och sprid detta budskap ut över världen. Tanken är det mäktigaste som finns, och tankens renaste manifestation är bönen. Naturligtvis finns det skillnad på böner och böner; sådana böner som ber om pengar och makt är mera värdelösa än dasspapper och avföring, men en bön som ber för andras sak, som är konstruktiv och menar väl, som har en ärlig och god avsikt och som är väl övertänkt, är mäktigare än någon politisk handling i världen. Genom den goda bönen kommer vi som närmast den yttersta andligheten och den högsta upplysningen, och det finns kanske ingen högre och ädlare strävan vid sidan av den inre meditationen. Men till och med meditationen kan vara mera egoistisk än den sanna bönen.

Därför är mitt enda budskap till den omvärld som vill hjälpa Tibet: giv oss era böner. Ägna oss era tankar. Vår svåraste tid är redan över, vi blir kanske självständiga redan inom tio år, men den goda sanna bönen är den viktigaste motorn i alla konstruktiva omvälvningar. Vi ber inte om pengar och vapen mot kineserna. Allt vad vi behöver är era böner."

Det var lämpligt att våra samtal avslutades i och med den tibetanska munkens rörande argument. Ingen hade liksom någonting mera att säga. Det var bara Kim, jag och Johannes kvar, och vi var överens om alla tre att det var lämpligt att betrakta det hela som avslutat.

Detta var förmiddagen den 23 juli 1993. Vi hade träffats första gången den 2 juli, så denna intressanta konferens hade ägt rum under sammanlagt 21 dagar. Jag hade bara varit närvarande under tre av dem och knappast haft någonting att säga själv, som en annan Parsifal. Min uppgift hade i stället varit att försöka samla materialet, göra det åskådligt och ge det en sanningsenlig dokumentation, liksom Johannes uppgift hade varit att samla de sju ytterst olika parterna under ett tak och få dem att förstå varandra. Det var vår uppgift att få fram dessa sjus argument, få dem presenterade och kanske uppmärksammade. Denna redogörelse är i all sin koncisa sammanfattning i alla fall bättre än ingenting, den borde ha skrivits på engelska men hade i så fall blivit ännu mera knapphändig; nu är den i alla fall presentabel och kan kanske översättas till engelska, och i värsta fall kan den alltid kompletteras efteråt om det skulle behövas.

Kim och Johannes stannar ännu i Lhasa, jag hinner träffa dem ännu i morgon innan jag själv reser vidare till Peking den 25.7 för att därifrån fortsätta till Sverige. Både Johannes och Kim far tillbaka till Indien när den värsta monsunen är över och det börjar bli kallt i Tibet.

16.

Knappt hade vi kommit tillbaka till Lhasa igen, så blev den ena efter den andra magsjuk igen. Snart var fem av männen utslagna och däribland den ena reseledaren. Den egentliga reseledaren hade trots så många tidigare vistelser i Tibet legat dödssjuk i tre dagar under vår rundtur norrut.

Den tibetanska diarrén är någonting alldeles förfärligt. Det börjar med att man blir sprängfylld av gas, som man inte kan få ut. Det är oerhört plågsamt, spänningarna i

magen är olidliga, och har man tur kan man få ut gasen genom rapningar. Sedan börjar lavemanget, fast motsatsen, eller den nedåtriktade fontänen. Under ett helt dygn bara rinner man ut i kloaken; det finns ingenting man kan göra åt saken. Om man då dessutom ligger i tält ute i vildmarken och fontänen behagar börja spruta plötsligt när man på natten ligger i sovsäcken, så är man sannerligen förlorad och alla ens kläder också.

Tydligt överansträngde jag mig igen den 23.7, då mina samtal avslutades med mina lokala vänner, och följande natt drömde jag bara om energiska hantverkare, som höll på i vårt sovrum med att måla om, byta gardiner, laga fönster, snickra, och så vidare, utan att de förstod att det var lämpligare att göra sådant på dagen. Jag började sedan spruta klockan fem på morgonen. Dagen kröntes av lunchen hos borgmästaren, vars högtidlighet inte blev helt till allas belåtenhet, då alla inte fick sitta vid samma bord; utan det blev ett honnörsbord och ett minoritetsbord, vars sex utbölingar fick sitta och titta sex av honnörererna i ryggen. Borgmästaren erbjöd sig att bjuda den som önskade på whisky, endast två anmälde sig frivilligt, varpå det visade sig att hotellrestaurangen inte hade någon whisky. I stället bjöd borgmästaren då på ett slags ciderläskeblask, som märkvärdigt många ville ha. Bredvid borgmästaren satt det en kines, som bara kunde kinesiska fastän han bott 24 år i Tibet, och man frågade sig om han var en politruk eller borgmästarkontrollant. Borgmästaren var tibetan och mycket hjärtlig och visste inte hur länge han skulle få fortsätta vara borgmästare. I varje fall hade han redan hunnit starta mängder av berömliga skolbyggnadsprojekt omkring i hela Tibet, mot vilka vår enda lilla svenska skola framstod som ett tillskott av en droppe i oceanen. Men hellre en generös droppe än ingenting alls, och troligen motsvarade inte heller alla borgmästarens vidlyftiga skolprojekt mer än bara en bråkdel av det verkliga behovet.

Man kommer tyvärr inte ifrån, att den kinesiska närvaron i Lhasa är oerhört deprimerande. Man märker det inte de första dagarna, men efter tre dagar börjar man upptäcka sinofieringens förlamande och deprimerande effekt på det tibetanska livet. Innan kineserna kom fanns det inga flygare i Tibet, och många tibetaner menar, att flygorna är avrättade kinesiska reinkarnerade soldater, som man bör låta leva, så att de får genomgå sitt straff av föraktlig flugexistens. Innan kineserna kom fanns det inget öl i Tibet. Genom ölet har alkoholkonsumtionen tilltagit kraftigt, och man påträffar sönderslagna flaskor överallt och även ute i naturen för lekande barn och hundar att gå och skära sig på. De flesta tibetaner som dricker är arbetslösa, och de slår sönder flaskorna av ren förtrytelse. De kan inte få något jobb, emedan de saknar utbildning, emedan kineserna berövat tibetanerna deras utbildningsmöjligheter. Sedan säger kineserna: "Se på dessa värdelösa tibetaner! De duger ju till ingenting! De kan varken arbeta eller studera!" Och med det som argument inplanterar de fler kineser i Tibet utan att ens ifrågasätta deras egna kinesiska herrars politik när de med våld berövar tibetanerna både rätten till utbildning och rätten till arbete.

Med den största svårighet kunde jag på eftermiddagen efter den sällsamma banketten ta mig ut på stan för att säga adjö till mina vänner. När jag kom tillbaka igen fortsatte jag genast att spruta. Detta är vår sista dag i Tibet, och min rumskamrat frågade mig om jag tyckte att resan hade varit värd sitt pris. Svaret var ja och nej. Priset hade varit högt, och den största svårigheten hade för min del varit, att jag känt mig bunden av skolföreningen och dess aktiviteter. Bara tre dagar hade jag kunnat ge åt mina egna kontakter och den improviserade men kanske ändå nog så viktiga konferensen, medan 25 hade gått åt till att följa med i gruppens program. Å andra sidan hade jag fått se mera av Tibet än vad jag hade kunnat drömma om och fått en introduktion i alla de viktigaste klostren omkring Lhasa (utom Samye, det allra äldsta), och inte ens mina vänner Johannes och Kim hade ännu upplevat Nam Tso. Och fördelarna uppvägde nackdelarna. Kanske att jag underskattar resultaten av konferensen och mina egna insatser i den, och kanske att genomförandet av en sådan

konferens var något att vara stolt över och något som omedelbart borde överskugga både priset, diarréerna, strapatserna och eventuella mindre besvikelser på vissa medresenärers ytliga turistmentalitet.

17.

Vad ska man då säga om Kina? Vi begav oss ut till den kinesiska muren tidigt om morgonen innan ännu turistfloderna hunnit vakna. Vi kom ostörda upp på muren och fick ta del av all dess vidunderlighet. Problemet var bara det, att man inte såg någonting, då dimman låg tät och det dessutom regnade. Vi fick promenera bäst vi ville i allsköns ro upp och ner för muren, vilket var som att beträda en berg- och dalbana till fots i drypande väta, ogenomtränglig dimma och äckligt regn utan att se något av landskapet eller ens det närmaste tornet framför oss, som världens blindaste turister. Det hela var ganska ironiskt och groteskt.

Vi fick även gå ner i de kejsarliga gravarna från Mingdynastin under 14-1600-talen. Dessa gravar var bara en, då de andra ännu var outgrävda. Under marken hade kejsaren byggt liksom en bunkerstad åt sig och sina döda gemåler. Det var ett jättelikt förvaringsrum för tre lik byggt med lika astronomiska allmänna medel som den kinesiska muren, som kejsaren förbrukade en femtedel av Kinas befolkning till att bygga under 15 år. Minggravarna var som byggnadsverk ännu tommare. Som en i vår grupp uttryckte det: "Mycket intressant att ta sig så djupt ner under jorden för att få se röda trälådor. Det här liknar mest en utställning hos en begravningsbyrå." Och märkvärdigare än så var inte resultatet av all denna Mingkejsares fåfänga.

Och vad ska man då säga om Kina idag? Nu kommer mina åsikter att färgas ganska mycket av mina vänners och främst Johannes Westerbergs. Min egen erfarenhet blev tyvärr att kineserna var ohederliga och osympatiska. "Lita aldrig på en leende kines!" sade Johannes till mig, och jag fick tyvärr erfara att hans varning var befogad. Kineserna betraktar utlänningar från väst som penningmjölkkor utan mänskligt värde, som bara är till för att utnyttjas och mjölkas. Deras utpressningsmetoder är generande och besvärliga, och enda sättet att undvika dem är till slut att bara gå förbi dem och vägra befatta sig med dem. Kineserna är alltför opportunistiska för att kunna göra affärer på ett hederligt sätt. Kina är därför som nation ännu mycket omogen, knappast rumsren och knappast en nation bland de andra nationerna. Naturligtvis bör man se detta mot bakgrunden av Kinas olyckliga 1900-talshistoria, då allt bara gick på tok för Kina från början till slut, men mest ansvarig för situationen gjorde sig en enda man: Mao Zedong.

Det har sagts att kulturrevolutionen under Maos sista tio år genomfördes av 'de fyras gäng' och att Mao själv var oskyldig, men vem som än genomförde kulturrevolutionen, så var Mao det kinesiska kommunistpartiets ende ordförande och därigenom den högste ansvarige. Faktum är, att han startade kulturrevolutionen själv, han tyckte det var ett roligt och progressivt jippo, han genomförde det främst med den starka motivationen, att det var ett sätt för honom att kunna behålla makten, fastän han började bli för gammal och inkompetent; och kulturrevolutionens förödande destruktivitet kom inte av sig förrän tre år efter hans död och hade då rasat i hela Kina med Tibet och Turkestan i fjorton förfärliga år av terror och förödelse. Mao var även ensam ansvarig för alla de andra katastrofala misstagen under hans tid, som användandet av jordbrukarmassorna till industriarbetare, så att det blev hungersnöd och 43 miljoner kineser omkom på grund av detta, han var den drivande kraften bakom kärnvapensprängningarna i Sinkiang, den brutala ockupationen och omfattande förstörelsen av Tibet och hela dess kultur, anfallskriget mot Indien på två fronter och alla de omfattande stalinistiska massavrättningarna inom det egna landet på sådana oliktankande som han själv uppmuntrat till att komma med uppbygglig kritik mot

regeringen, så att denna skulle kunna bättra sig. Den bättrade sig inte utan avrättade kritikerna i stället. En sådan man började den lika gode kålsuparen president Nixon av Amerika göra affärer med från 1972. Dessa USA:s affärer med Kina har sedan dess aldrig avbrutits utan ständigt bara utvecklats, så att Kina idag är den nation i världen som får mest hjälp från USA.

Även i Europa besjälades man redan på 60-talet av denna vurm för personkulten i Kina. Jean-Luc Godard gjorde en smickrande film om Mao, överallt i Europa engagerade sig intellektuella för kulturrevolutionens sak, att ta parti mot Amerikas inblandning i kriget i Vietnam hade som konsekvens att man måste ta parti för Mao med allt vad Mao innebar, och alla struntade i tibetanerna. Tibet var levande begravet 1966-79, klostren var döda och förstörda, ingen tibetan fick praktisera någon form av buddhism, och först när tibetanerna fick komma fram igen efter 1979 och livet fick börja om från början igen i klostren, började man acceptera att tibetanerna över huvud taget fanns till. Men före det var det bara fritt fram för Maokulten i hela Europa. Han inte ens kritiserades. Och eftersom de levande begravda tibetanerna inte gav ett ljud ifrån sig i sina gravar, fastän de ännu levde, så ansågs de inte existera. Denna totala likgiltighet för tibetanerna och deras totalförstörda civilisation och kultur är ett brott som hela den 'civiliserade' världen gjorde sig medskyldig till: den blundade och teg inför det värsta brottet mot mänskligheten efter det andra världskriget, och detta brott fortsätter ännu idag att begås av alla som utan att ens rycka på axlarna låter Kina fortsätta förtrycka Tibet.

Kommunistpartiet sitter ännu vid makten och tar för givet att världen nu skall välkomna Kina som en nation bland andra nationer utan vidare och som om Mao och hans brott aldrig hade existerat. Vi frågade vår kinesiske guide i Peking om Kinas förhållande till Tibet, och han svarade: "Tibet tillhör Kina. Så har det alltid varit, och så skall det alltid vara. Punkt, slut. Det existerar inga problem." Han visste ingenting om Kinas bombning av kloster i Tibet och menade att sådant bara var illvillig propaganda. Vi fick den uppfattningen att han måste stå för dessa åsikter om han ville behålla sitt jobb.

Kineserna har alltid förts bakom ljuset av sina härskare, och de har alltid fogat sig i sina överordnades beslut utan att våga vara kritiska. Härskarna har alltid kunnat göra vad de ville med dem, och de har alltid hållit sina egentliga förhållanden hemliga för folket. Även Mao styrde Kina enväldigt med undanhållandet av sanningen som en viktig del i maktutövningen. Vi lärde oss i Europa så småningom att sådant aldrig kan löna sig i längden, medan Kina ännu verkar ha långt kvar till denna demokratiska mognadsprocess. En ljuspunkt är Hongkong om än kanske den enda, men ingen vet vad som kommer att hända där efter den första juli 1997 om knappt fyra år. I värsta fall drabbas Hongkong av samma totala lamslagning av hela samhället som Tibet. I bästa fall upphör Kina att vara kommunistiskt före det.

18.

Tibets självständighetshistoria i modern tid.

1912 förklarade sig Tibet formellt självständigt från Kina efter Manchudynastins fall 1911. Ett av de få länder som tog denna självständighet på allvar och erkände den var England, som alltid respekterade den. Kina däremot vägrade acceptera den, vilket ledde till att kineser under 38 års tid bara kunde resa till Tibet via Indien med brittiskt visum. 1947 blev Indien självständigt från England, och Indien övertog då Englands förbindelser och förpliktelser mot Tibet. När folkrepubliken Kina utropats i oktober 1949 blev en av dess primära målsättningar att lägga beslag på Tibet; program hade redan gjorts upp om dess annektering. Redan 1950 blev den planerade invasionen

verklighet, och Lhasa vädjade till världen och till FN om hjälp. England och Indien tog upp frågan i FN. Tibets status av självständig stat visade sig då vara oklar (efter 38 års reell självständighet), och Indien hoppades på en fredlig lösning. Den fredliga lösningen åstadkoms i Peking, där en delegation från Lhasa tvingades samtycka till 17-punktsprogrammet, som innebar att Tibet frivilligt blev en del av Kina mot att Kina garanterade Tibet full autonomi. Alternativet var öppet krig. Under öppet hot om blodigt krig, alltså under vapenhot, gick delegaterna med på överenskommelsen.

Den systematiska religionsutrotningen, folkmordet och tvångsinplanteringen av kineser i landet vidtog nästan genast. Redan 1956 var klosterbombningar och masstvangssteriliseringar ett faktum, medan massor av tibetanska barn systematiskt tvångsevakuerades till Kina för att uppfostras till goda kommunister och klostren tömdes på munkar och nunnor som tvingades till dödligt kroppsarbete och äktenskap mot sin vilja.

I mars 1959 ansåg Dalai Lama med sin autonoma regering att kineserna brutit mot 13 av de 17 överenskomna punkterna av fördraget och förklarade därför detta ogiltigt. Tibets fullständiga självständighet och oberoende utropades ånyo. Kineserna vidtog genast åtgärder och ämnade arrestera och likvidera hela den tibetanska regeringen, men Dalai Lama flydde och upprättade sin exilregering i Indien.

Premiärminister Nehru i Indien ville att Dalai Lama skulle återvända till Tibet och söka en fredlig uppgörelse med kineserna, men Nehrus samarbetspolitik med Kina kom av sig när Kina anföll Indien på två fronter, i Ladakh och i Assam.

Tibets självständighetsförklaring från mars 1959 har aldrig tagits tillbaka av Dalai Lama och hans exilregering och gäller alltså fortfarande efter 34 års oavbrutet motstånd mot den kinesiska ockupationen av Tibet. Rent rättspolitiskt och folkrättsligt har alltså Tibet varit självständigt sedan 17 mars 1959 och har det bara tillhört Kina i detta århundrade under åren 1900-1912 och under inte ens åtta år från den 23 maj 1951 till den 17 mars 1959.

Vid självständighetsförklaringen 1912 omfattade Tibet utom sin nuvarande yta även allt land upp till Altyn-Tag-bergen och sjön Koko Nor (Tsing Hai) och österut till de trakter där Huang Ho och Yangtse Kiang flyter som närmast varandra. Kina gjorde inte bara om Tibet till en exploaterad och förslavad provins utan stympade även dess naturliga gränser.

Något bör nämnas om Panchen Lamas märkliga ställning. Han är officiellt Tibets andliga överhuvud, medan Dalai Lama är dess statsöverhuvud. I praktiken har rollerna varit ombytta: Dalai Lama har agerat som en oomstridd andlig ledare, medan Panchen Lama gjort sig bemärkt för märkliga politiska turer. När engelsmännen kom till Gyantse 1904 flydde Dalai Lama (XIII) till grannlandet Mongoliet i norr medan Panchen Lama (IX) stannade kvar och träffade överenskommelser med engelsmännen. När Kina angrep Tibet 1910 flydde Dalai Lama till Indien medan Panchen Lama stannade kvar och träffade överenskommelser med Manchudynastin. När Tibet förklarade sig självständigt från Kina den 16 december 1912 fann sig Panchen Lama i en så besvärlig politisk situation, att han såg sig tvungen att fly till Kina, där han levde under Kuomintang och Chang-Kai-Sheks beskydd under fåfänga försök att få återkomma till Tibet. Han hade politiskt gjort bort sig så totalt, att han kunde återkomma först i sin likkista 1935.

När Kina överföll Tibet 1950 var det med den officiella föranledningen, att den då 13-årige nye Panchen Lama (X) hade bett Kina komma och befria Tibet. Kommunistiska kupper har alltid genomförts på det sättet: kuppakarna har hävdat att någon uttryckligen bett dem komma och lägga beslag på all makten. När Dalai Lama flydde från Tibet 1959 stannade Panchen Lama kvar och fortsatte samarbeta med kommunisterna, med eller mot sin vilja, vilket han redan hade gjort sedan 1952, då han ju var kinesernas kandidat till titeln. Han var inte den ende obestridlige kandidaten - det fanns en annan också, en tibetansk kandidat, en liten pojke, som under en

pilgrimsfärd från Tashilumpo till Indien hade eliminerats - ingen vet något om honom efter att kineserna arresterade honom i Yatung strax norr om Sikkim. Det var kommunisterna som etablerade den kände Panchen Lama vid makten, men när han vid mogen ålder vågade säga ifrån och ta Dalai Lamas parti i Indien fick han ändå tillbringa ett tjugotal år i isolering i Kina, under långa tider svårt torterad och fullständigt isolerad från yttervärlden, tills han gick med på att samarbeta igen. Vare sig han var en falsk eller en äkta Panchen Lama var hans ställning djupt tragisk. Han dog för fem år sedan fastän han var flera år yngre än Dalai Lama. Hans död inträffade under mystiska omständigheter, och i samband därmed avled ett antal medlemmar i hans familj enligt kineserna av hjärtattacker. Många menar dock att hjärtattacker inte kan vara så epidemiska som de blev inom Panchen Lamas familj efter dennes död.

Av de mänskliga rättigheterna har Kina brutit mot 19 punkter i Tibet:

§ 3 Rätten till eget liv, frihet och personlig säkerhet har kränkts genom mord, våldtäkter, fängelsestraff utan rättegång och godtyckliga avrättningar.

§ 4 Förbudet mot slaveri har kränkts i det att Kina i det officiella ärendet att befria Tibets människor i stället gjort dem till sina egna slavar.

§ 5 Förbudet mot tortyr och mot grym, omänsklig och förnedrande behandling av människor har kränkts genom att allt detta genomförts mot den tibetanska befolkningen.

§ 9 Förbudet mot att utsätta folk för godtyckliga arresteringar, kvarhållanden och landsförvisningar har kränkts.

§ 12 Förbudet mot att inkräkta på folks privatliv, familjeliv, hemliv och korrespondens och mot ärekränkning samt rätten till lagens skydd mot sådant har kränkts genom tvångsskilmässor, tvångsfamiljeupplösningar och berövandet av barn från deras familjer mot barnens vilja.

§ 13 Rätten till rörelsefrihet till och från och inom sitt eget land och från vilket annat land som helst har berövats tibetanerna.

§ 16 Att äktenskap får ingås endast genom båda parternas egna fria vilja har kränkts i genomförandet av de många tvångsäktenskapen mellan munkar och nunnor och genom att många tibetanskor tvingades gifta sig med kineser.

§ 17 Rätten till egendom och förbudet mot att berövas sin egendom kränktes genom masskonfiskeringar då tibetanerna ofta berövades allt utom kläder och hushållsartiklar.

§ 18 Rätten till tankefrihet, samvetsfrihet och religionsfrihet berövades tibetanerna.

§ 19 Rätten till åsiktsfrihet berövades tibetanerna främst genom att tibetanernas böcker och skrifter systematiskt förstördes.

§ 20 Rätten till fredliga möten förbjöds av kineserna då endast möten som utlysts av kineserna blev tillåtna.

§ 21 Rätten till politisk valfrihet i det egna landet förbjöds av kineserna.

§ 22 Rätten till social säkerhet förvägrades tibetanerna, då 1) Tibets ekonomiska resurser gick till Kina, 2) de sociala förändringarna i Tibet skedde till tibetanernas nackdel och 3) man försökte utrota tibetanernas religion.

§ 23 Rätten till arbete, till egen valfrihet av arbete, till god arbetsmiljö och till rättvis lön förvägrades tibetanerna genom tvångsarbete under omänskliga förhållanden och utan lön.

§ 24 Rätten till vila och semester från arbetet förvägrades tibetanerna.

§ 25 Rätten till dräglig levnadsstandard och tillgång till läkarvård samt alla mödrars och barns rätt till särskilt skydd kränktes genom att alla tibetanska ekonomiska tillgångar omhändertogs av Kina.

§ 26 Rätten till fri utbildning och uppfostran kränktes genom att tibetanernas egna utbildningsanstalter stängdes och ersattes med kommunistiska propagandaskolor samt genom att de tibetanska barnen berövades sina föräldrar för att indoktrineras i tvångspropaganda.

§ 27 Rätten till deltagande i det egna landets kulturliv berövades tibetanerna genom att kineserna försökte eliminera den tibetanska kulturen och ersätta den med ateistisk kommunism.

§ 29 Att den personliga friheten bara får begränsas genom tillbörlig hänsyn till andra människor kränktes av kineserna kanske mest genom bombningarna av tibetanska kloster, som byggts mest för att värna om den personliga friheten och integriteten.

Brotten mot de mänskliga rättigheterna i Tibet har pågått oavbrutet i mer än 40 år, då det systematiska, metodiska och överlagda folkmord på tibetanerna som inleddes 1950 aldrig har avbrutits fastän Kina är med i FN och permanent medlem i Säkerhetsrådet. Utvecklingen går nu åt rätt håll och har gjort det ända sedan Mao Zedongs död 1976, men den har hela tiden bromsats av kineserna (ex. Himmelska Fridens Torg i juni 1989). Ovanstående uppgifter om brotten mot de mänskliga rättigheterna i Tibet var klara och internationellt kända redan 1960 genom Internationella Juristkommissionens i Genève utförliga undersökningar och alltså långt innan kulturrevolutionen inleddes. Ingenting gjordes åt saken då, och egentligen har ingenting gjorts heller sedan dess, utom av tibetanerna själva, som bygger upp sina kloster igen med egna medel medan kineserna fortsätter att obehindrat exploatera deras land.

"En inflytelserik person i så gott som varje familj är farbrodern, som är munk. Fastän han kanske lever någon del av året i kloster och använder mycket tid till resor har farbrodern alltid en säng stående i hemmet; det är också han som står för lärdomen i huset. Han svarar för att en av hans brorsöner, den näst äldste, utbildas till munk och att de övriga barnen får lära sig något.

Den äldste sonen vet, att när han gifter sig och ärver faderns hem och övriga ägodelar, så är det han, den näst äldste, som får den stora äran att bli munk. För de av oss som lever i länder där religionen inte har så stort inflytande är det svårt att uppskatta till vilken hög grad Himalayaborna anser att munkens liv är särskilt eftertraktat. Vi, som föds till att begära världsliga ting, har inte så mycket till övers för andligt liv. Barnen i Himalaya däremot får lära sig att respektera sina lärare, att tycka om böcker och att tänka på att livet bara är en övergående fas på vägen till fullkomning. Grunden för det andliga livet i Tibet är respekten för det skrivna ordet och att allt skrivet tas på allvar. Därmed är tibetanerna liksom judarna framför allt ett skriftens folk, och det är munken som uppbär detta ansvar. Att få bli munk är för pojkar ett stort privilegium och en stor social och andlig utmärkelse. De vet också att deras farbroder, som är munk, lever ett mycket intressant liv.

"Ett bättre liv är inte möjligt. Jag har ingen hustru, inga barn som skall ha mat, jag behöver inte arbeta på fälten eller ge mig upp i bergen för att leta reda på en försvunnen ko eller häst. Jag har inga bekymmer i världen, jag är fullständigt fri; jag har visserligen inget guld eller silver, men jag äger den största skatten av alla, som är att förstå den buddhistiska läran och dess sanna natur. Inget annat liv kan jämföras med det som är ägnat åt Dharma." (insikt)

Kineserna och några andra europeiska forskare har kallat munkarna i Tibet och Himalaya för parasiter. En sociologisk film om Ladakh, som gjordes för inte så länge sedan, har till och med framställt de nuvarande klostren som fruktansvärda instrument för utnyttjande av de fattiga. Många förstår inte att det förhåller sig precis tvärtom. Klostren är ekonomiskt fördelaktiga för alla. I själva verket finns det inte mycket jordbruksmark som lämpar sig för konstbevattning och som kan brukas. Om jordbruken delades lika mellan barnen eller endast mellan sönerna hade på några få generationer befolkningen ökat så att valet stått mellan svält och emigration. För en jordbruksbefolkning i områden med begränsad tillgång på odlingsbar mark är det absolut nödvändigt med någon form av födelsekontroll. Frivilligt celibat tycks vara en av de bästa metoderna för att stabilisera folkmängden. Genom att ta sig an son nummer två från familjerna begränsar klostren i Himalaya folkökningen på ett naturligt sätt.

Det är ett faktum att traditionen med jättelika byggnadsverk går tillbaka till Antiken, men en elvavåningars fästning uppförd på 600-talet måste ha varit en av de första skyskraporna i världen. Vi känner väl till Potala, Dalai Lamas palats i Lhasa, som byggdes under senare delen av 1600-talet och som har 16 till 19 våningar. Vad det rätta talet än är så måste det ha varit en av de högsta och största byggnaderna i världen under flera sekler. I Europa överträffades det först 1922 av en skyskrapa i Belgien.

Det viktigaste inslaget i kulturen i Himalaya är av estetisk natur, inte ekonomisk. Så till exempel kan en dörr på sina sneda gångjärn få gnissla men ändå vara dekorerad med de mest utsökta utsirningar. I detta fall anses dörrens estetiska roll vara lika viktig som dess funktion om inte viktigare. I vår moderna värld gäller snarare motsatsen. Vi

använder mer tid och pengar på effektivitet än på konstnärlig utsmyckning. När vi någon gång använder den är det som försäljningsargument för att vädja till konsumenten. Begrepp som effektiv, praktisk och bekväm har alltid företrädde framför skönhet. Så har det varit för oss sedan funktionalismen bröt igenom på 1900-talet medan vi ännu på 1800-talet också satte skönhet i första rummet. För en tibetan är ordet för lycka synonymt med skönhet, medan vi numera kanske vill ersätta skönhet med bekvämlighet. Vårt skönhetssinne är tyvärr avtrubbat nästan till obefintlighet genom vår bekvämlighet, och estetik existerar knappast längre för oss. Härefter ligger en av de stora skillnaderna mellan vår västerländska och den himalayiska världen.

Ett känt fenomen i Tibet är den så kallade tibetanska sjukan eller bergssjukan, som främst bergsbestigare drabbas av. I Sverige finns ett liknande fenomen som kallas för lappsjukan. Alla som bott i Lappland känner till det. Symptomet är ett beroende av närbkontakt med den egna hemjorden som är starkare och svårare ju fattigare och oländigare denna hemjord är. I Himalaya yttrar sig detta fenomen bland bergsbestigare som så, att de helt enkelt ständigt måste bege sig tillbaka och bestiga samma omöjliga berg igen om de så stupar på kuppen. Många har offrat sina liv för K2 på detta sätt. Har man varit bland bergen i Himalaya är detta fenomen det verkligaste tänkbara. Det är sällsynt att en resenär till Himalaya inte till varje pris känner att han måste återvända dit. För Sven Hedin blev sjukan till en mani som ständigt drev honom tillbaka till "sin kalla brud i Asien", de tibetanska öknarna och bergen. Man är helt enkelt förlorad från det man för första gången sätter sin fot på den tibetanska högplatån. Ja, det räcker rentav av med Darjeeling eller Kathmandu, så är man fast."

- efter Michel Peissel.

Den svenska skolan i Katsel invigdes hösten '94, och vi besökte den i maj '97. Den är unik i sitt slag i hela Tibet och hade då 184 elever av vilka 73 bodde på skolan. Då skolan var fullbelagd med bara fyra klasser hade man ännu inte kunnat satsa på att ha den komplett med sex klasser. Tyvärr hade kineserna hösten '96 insisterat på att varje klassrum skulle domineras av jätteporträtt av Mao med andra röda, fula och utdöda partikoryféer. Andra länder har försökt genomdriva liknande skolprojekt i Tibet, men bara den svenska skolan har tills vidare lyckats.